

UNIVERSITEIT GENT

FACULTEIT POLITIEKE EN SOCIALE WETENSCHAPPEN

“Moeders over stiefmoederschap: de mythe voorbij?”

**Een kwalitatieve studie over het traject van maternal
gatekeeping tegenover de stiefmoeder**

Wetenschappelijke verhandeling

woordenaantal: 24 814

CHARLOTTE MAENE

(04108736)

MASTERPROEF IN DE SOCIOLOGIE

PROMOTOR: PROF. DR. Bart Van de Putte

COMMISSARIS: DR. Jessy Siongers

ACADEMIEJAAR 2015-2016

Inzagerecht in de Masterproef ()*

Ondergetekende, Charlotte Maene

geeft hierbij toelating / ~~geen toelating~~ (**) aan derden, niet- behorend tot de examencommissie, om ~~zijn~~/haar (**) proefschrift in te zien.

Datum en handtekening

Deze toelating geeft aan derden tevens het recht om delen uit de scriptie/ masterproef te reproduceren of te citeren, uiteraard mits correcte bronvermelding.

(*) Deze ondertekende toelating wordt in zoveel exemplaren opgemaakt als het aantal exemplaren van de scriptie/masterproef die moet worden ingediend. Het blad moet ingebonden worden samen met de scriptie onmiddellijk na de kaft. (**) schrappen wat niet past

Dankwoord

Deze thesis vormt het sluitstuk van een succesvolle ‘carrière’ in het hoger onderwijs. Mensen benadrukken steeds hoezeer dit mijn eigen verdienste is, hoewel ik niet wil ontkennen dat ik inderdaad hard gewerkt heb, wil ik van deze gelegenheid gebruik maken om enkele mensen te bedanken die mij gesteund en begeleid hebben. Zonder hen was dit resultaat niet mogelijk geweest. Het zijn mensen die ervoor gezorgd hebben dat ik zowel persoonlijk als professioneel mezelf heb ontplooid.

Als eerste wil ik graag mijn promotor, Bart van de Putte, bedanken voor de begeleiding de afgelopen twee jaar. U gaf richting en advies aan mijn soms chaotische ideeën.

Voor het schrijven van de aanbevelingen voor professionals die werken met gezinnen een bijzondere dank aan Caroline De Vooght (sociaal werker & gezinstherapeut) en Ilse Desmet (klinisch psycholoog) om samen met mij na te denken over hoe de inzichten van deze studie in de praktijk kunnen worden gebruikt.

Daarnaast wil ik graag de respondenten bedanken om deel te nemen aan dit onderzoek. Zonder jullie vertrouwen en openhartigheid was deze studie niet mogelijk geweest.

Als vierde wil ik graag mijn logopediste, Nele Devos, bedanken voor de spellingscontrole. Het is niet altijd evident om wegwijs te raken in mijn taalkronkels.

Tot slot wil ik ook mijn familie en vrienden bedanken voor de steun gedurende deze drukke maanden, ook het autootje kwam goed van pas... .

Abstract

Binnen deze studie wordt het traject van maternal gatekeeping tegenover de stiefmoeder geëxploreerd. Het theoretisch kader tracht verder te bouwen op de klassieke theorie omtrent maternal gatekeeping (Allen & Hawkins, 1999) door het denkkader verder te ontwikkelen zodat het beantwoordt aan de huidige maatschappelijke context waarbij het nieuw samengesteld gezin niet langer een uitzonderlijke praktijk is (Kind & Gezin, 2010).

Enerzijds ligt de nadruk op de perceptie van moeders over het stiefmoederschap. Hierbij is er ambigüiteit wanneer ideeën over moederschap (Hays, 1996) en genderrollen (Reger, 2001) niet op elkaar zijn afgestemd. Anderzijds wordt gefocust op welke manier deze subjectieve standaard over stiefmoederschap gebruikt wordt om de aanwezigheid van een stiefmoeder te evalueren. Er wordt nagegaan welke factoren aanleiding geven tot een bepaalde strategie van maternal gatekeeping (partnerschap, manager, onbekend, vijandschap) maar ook hoe deze strategie kan veranderen binnen het gezin.

Deze motivaties en interventies worden in kaart gebracht aan de hand van achttien diepte – interviews met moeders. De betrokken gezinnen kenden verschillende verblijfsregelingen maar hoofdzakelijk spendeerden de kinderen evenveel tijd bij de vader en bij de moeder. Deze gezinnen bevonden zich in verschillende fases van het echtscheidingsproces. Interviews werden afgenomen in drie verschillende data – verzamelingrondes waarbij de methode van de Grounded Theory (Glaser & Strauss, 1967) werd gevolgd.

Inhoud

1. Inleiding.....	1
2. Theoretiseren van maternal gatekeeping binnen het nieuw samengesteld gezin	4
2.1. Maternal gatekeeping: van klassieke theorie naar een gereviseerde theorie	5
2.1.1. Klassieke theorie over maternal gatekeeping.....	5
2.1.2. Theorievorming over maternal gatekeeping na echtscheiding	5
2.1.3. Gereviseerde theorie over maternal gatekeeping binnen het nieuw samengesteld gezin	7
2.2. Over loyaliteit en coalitievorming binnen het nieuw samengesteld gezin.....	9
2.2.1. Kinderen in relatie met de (stief)ouders	10
2.2.2. Ouders en stiefouders in relatie met elkaar.....	11
2.3. Intra – en interpersoonlijke elementen gekaderd binnen een tijdsperspectief.....	13
2.4. Geconcretiseerde onderzoeksvragen.....	15
3. Onderzoeksopzet.....	17
3.1. Dataverzameling	18
3.1.1. Rekrutering van de respondenten.....	18
3.1.2. Opbouw van het diepte – interview	21
3.2. Data - analyse	24
4. Rapportage: traject van maternal gatekeeping:.....	25
4.1. Perceptie over de stiefmoeder: de mythe voorbij.....	25
4.2. Typologie maternal gatekeeping tegenover de stiefmoeder	29
4.2.1. Partnerschap.....	33
4.2.2. Management	34
4.2.3. Onbekend	36
4.2.4. Vijandschap	37
4.3. Conceptualisering van maternal gatekeeping binnen tijd en ruimte	45
4.3.1. Caroline: van partnerschap naar vijandschap bij dezelfde stiefmoeder	46
4.3.2. Trees: van onbekend naar vijandschap bij de komst van een nieuwe stiefmoeder	48
4.3.3. Vaik: verandering van strategie bij de komst van een nieuwe stiefmoeder.....	50
5. Conclusie & discussie.....	54

6. Bronnen	59
7. Bijlagen	63
7.1. Onderzoeksplanning	63
7.2. Uitnodigingsbrief	64
7.2.1. Uitgebreide versie	64
7.2.2. Beknopte uitnodigingsbrief	65
7.3. Steekproefkader	66
7.4. Uitnodigingsbrief rekrutering ronde 2.....	68
7.5. Topiclijst.....	69
7.6. Semi – gestructureerde vragenlijst ronde 2.....	73
7.7. Codeboom.....	75
7.8. Overzicht respondenten toelaten zorg	76
7.9. Cd-rom transcripten, opnames, codering.....	77

1. Inleiding

Echtscheiding is anno 2016 geen vreemde noch uitzonderlijke praktijk. Reeds vanaf de jaren zeventig kan een gestage groei in het aantal echtscheidingen in België worden opgemerkt (Algemene directie statistiek en economische informatie, 2014). Sinds 2008 wordt er echter een gestage daling in het aantal echtscheidingen in Vlaanderen opgemerkt. Het is mogelijk dat de daling in het aantal echtscheidingen wordt opgevangen door een stijging van het aantal mensen die een samenlevingscontract stopzet (Kind & Gezin, 2014). Ongeacht kleine procentuele veranderingen groeit een meerderheid van de kinderen op binnen het klassieke kerngezin en een groeiend aantal kinderen binnen een nieuw samengesteld gezin¹. Sinds 2006 wordt in België het verblijfsco – ouderschap aangeduid als meest wenselijke regeling voor de kinderen na een echtscheiding. Voor kinderen onder de twaalf jaar is dit de meest voorkomende maatregel (Kind & Gezin, 2010).

In de jaren tachtig verschijnen de eerste wetenschappelijke publicaties over de echtscheiding. Er wordt gekozen voor een focus op stiefouderschap en tweede huwelijken (Ambert, 1988). De positie van het kind staat centraal. In de jaren negentig wordt de rol van de stiefvader binnen nieuw samengestelde gezinnen onderzocht. Door de dominante verblijfsregeling waarbij kinderen merendeel van de tijd bij de moeder verblijven is het vaak de stiefvader die meer tijd doorbrengt met de kinderen dan de biologische vader of de stiefmoeder (Marsiglio, 1992). Er is aanvankelijk minder aandacht voor de rol van de stiefmoeder. Deze wordt benaderd als een mede – opvoeder die slechts weinig tijd met de kinderen kan doorbrengen (Henry & McCue, 2009; Crohn, 2008; Orchard & Solberg, 1999).

Vanuit de mythe van de boze stiefmoeder wordt de rol van stiefmoeders vaker geïmagineerd dan de betrokkenheid van stiefvaders. Onderzoek toont aan dat de rol van de stiefmoeder complexer is dan die van de stiefvader. Enerzijds lijkt er de maatschappelijke verwachting om zorgtaken tegenover stiefkinderen op te nemen, anderzijds worden stiefmoeders weinig geraadpleegd in verband met beslissingen over stiefkinderen over gedrag, geplande bezoeken en alimentatie (Levin, 1997). Over de relatie tussen ouders en non-residentiële stiefouders is over het algemeen nog steeds weinig gekend (Pasley & Garneau, 2012). Er wordt benadrukt dat een positieve relatie wellicht goede uitkomsten heeft voor het gezin, maar er is weinig inzicht in de dynamiek die aan deze relatie ten grondslag ligt.

¹ Officieel wonen vier procent van de kinderen in een nieuw samengesteld gezin. Dit cijfer is wellicht een onderschatting omdat een aanzienlijk deel van de kinderen (25%) opgroeit in een gezin waarbij de ouder samenwonende is met een partner die al dan niet de biologische ouder is van het kind (Kind & Gezin, 2014). Daarnaast is het niet duidelijk wanneer een kind gedomicilieerd is bij een alleenstaande ouder hoe de gezinssituatie is bij de niet – residentiële ouder. Er is geen duidelijkheid in de statistiek over in hoeveel procent van de huishoudens (breed: bij moeder of vader) een stiefouder betrokken is bij de opvoeding.

Stiefmoeders rapporteren hoofdzakelijk over een gesloten houding van de biologische moeder ten aanzien van hun zorgtaken in het gezin van de vader (Henry & McCue, 2009). Er wordt in de literatuur verwijzing gemaakt naar de houding die biologische ouders aannemen ten aanzien van zowel residentiële als niet – residentiële stiefouders als belangrijke beïnvloeding op de relatiekwaliteit tussen de stiefouder en het kind (Ganong, Coleman, Fine & Martin, 1999). Het is mogelijk dat moeders verschillende poortwachterstrategieën gebruiken om de zorg van de stiefmoeder binnen het gezin van de vader te sturen. Hoe dit proces plaatsvindt, wordt echter onderbelicht in de literatuur. Deze studie wil de theorievorming van maternal gatekeeping (Allen & Hawkins, 1999) in een nieuw daglicht plaatsen.

Er kan gesteld worden dat de huidige onderzoekstraditie focust op strategieën van maternal gatekeeping tegenover mannen zowel in intacte als binnen gescheiden gezinnen (Gaunt, 2008; Kulik & Tsoref, 2010; McBride et. al., 2005; Fagan & Barnett, 2003; Trinder, 2008; Schmeekle, 2007; Weaver & Coleman, 2010). Onderzoekers wijzen steeds op het belang van genderideologie en moederidentiteit maar de betekenis van beide concepten wordt weinig geëxpliciteerd binnen de onderzoeksresultaten van deze studies. Deze concepten vormen de basis van de klassieke theorievorming over ‘maternal gatekeeping’ en een interessante denkoefening biedt zich aan wanneer gatekeeping getheoretiseerd wordt tussen de moeder en de stiefmoeder. Vrouwen binnen onze samenleving worden gesocialiseerd binnen een moederschapideologie (Reger, 2001) waarbij de nadruk wordt gelegd op zorgende taken binnen het gezin. Daarnaast ervaren biologische moeders de maatschappelijke druk om intensief te moederen over hun kinderen (Hays, 1996).

De balans die de moeder maakt tussen het belang van het genderspect tegenover de ideeën over moederschap zijn een intra - persoonlijk proces waar culturele schema's doorspelen. De gedragsintenties en motivaties van moeders kunnen niet zonder problemen in de praktijk worden uitgevoerd. Het nieuw samengestelde gezin kent unieke uitdagingen waarbij de grenzen tussen de oudersystemen en het partnersysteem opnieuw gedefinieerd worden (Coleman, et.al., 2001). Daarnaast is er de werking van loyaliteit die ervoor zorgt dat gezinsleden aan elkaars verwachtingen willen voldoen (Hermkens, 2010). Als deze verwachtingen tegenstrijdig zijn, dan komt het welzijn van de gezinsleden in gevaar. Dit zorgt ervoor dat gezinsleden niet onbeperkt de eigen agenda kunnen uitvoeren. Macht is onlosmakelijk verbonden met de acties die gesteld worden binnen het nieuw samengestelde gezin (Bonacich, Grusky & Peyrot, 1985)

Ten eerste stelt deze studie de vraag hoe moeders de aanwezigheid van een stiefmoeder percipiëren en wat hierbij de rol is van een mogelijks tegenstrijdig idee over enerzijds gedifferentieerde genderrollen binnen een gezin en anderzijds de beleving van de exclusieve moederidentiteit. Ten tweede wordt gefocust op hoe deze perceptie vervat zit binnen de werking van loyaliteiten binnen het gezin en de algemene tevredenheid over de zorgkwaliteiten van de betrokken (stief)ouders. Hierbij wordt gefocust op welke manier moeders hun ideeën al dan niet omzetten in interventies gericht om de rol van de stiefmoeder binnen het nieuw samengesteld gezin te stimuleren dan wel te beperken. Tot Daarbij wordt er niet enkel gefocust op de verschillen tussen de cases, maar wordt ook in kaart gebracht hoe moeders binnenin het gezin van strategie veranderen wanneer de context verandert.

Doorheen deze studie wordt bovenstaande tweeledige opbouw steeds gevolgd waarbij er enerzijds gefocust wordt op de werking van culturele schema's in de perceptie rond stiefmoederschap door de moeder en anderzijds wordt deze constructie gekaderd binnen de complexiteit van het nieuw samengestelde gezin. De interactieprocessen met andere gezinsleden wordt gekoppeld aan de intenties van de moeder. Op die manier wordt duidelijk dat intenties niet noodzakelijkerwijs worden omgezet in doelgericht gedrag. In de rapportage wordt deze interpersoonlijke focus opgesplitst in twee delen waarbij eerst verschillen tussen gezinnen worden verduidelijkt en vervolgens evoluties binnenin bepaalde gezinnen worden gekaderd. Dit laatste is belangrijk omdat het de nadruk legt op het dynamische karakter van maternal gatekeeping binnen het gezin. Het is een traject dat door constante evaluatie door de moeder wordt bijgestuurd.

Deze motivaties en interventies worden in kaart gebracht aan de hand van achttien diepte – interviews met moeders. Een voorwaarde om te kunnen deelnemen was dat de ex – partner van deze vrouwen reeds enige tijd een nieuwe partner had, zodat het gezin ervaring had met de betrokkenheid van een stiefmoeder. De betrokken gezinnen kenden verschillende verblijfsregelingen maar hoofdzakelijk spendeerden de kinderen evenveel tijd bij de vader en bij de moeder. Deze gezinnen bevonden zich in verschillende fases van het echtscheidingsproces. Interviews werden afgenomen in drie verschillende data – verzamelingrondes waarbij de methode van de Grounded Theory (Glaser & Strauss, 1967) werd gevolgd.

2. Theoretiseren van maternal gatekeeping binnen het nieuw samengesteld gezin

Het nieuw samengesteld gezin is een systeem waarbij minimum één van de partners kinderen heeft uit een vorige relatie (Howden, 2007). Binnen deze definitie wordt niet bepaald of die vorige relatie een einde kende door overlijden of door echtscheiding. Het is belangrijk te benadrukken voor dit onderzoek dat er uitsluitend gewerkt wordt met nieuw samengestelde gezinnen waarbij de ouders uit het echt gescheiden zijn. Uitdagingen binnen het nieuw samengestelde gezin kennen een andere dynamiek dan deze binnen het klassieke kerngezin (Coleman et. al., 2001); (1) als het nieuw samengestelde gezin zich vormt, bestaat reeds een ouder – kinddynamiek, (2) naast het nieuwe gezinssysteem is er ook een niet residentiële ouder die toegang krijgt tot de zorg en (3) de vorming van het nieuw samengestelde gezin gaat samen met een radicale verandering van de leefomstandigheden.

De theorievorming van maternal gatekeeping wordt verbonden aan de unieke dynamiek van het nieuw samengestelde gezin. Het begrijpen van de werking van poortwachtergedrag binnen deze gezinsvorm kan een nieuw licht werpen op problemen en uitdagingen met betrekking tot de afbakening van taken voor (stief)ouders. Maternal gatekeeping is een theorie ontworpen voor het klassieke kerngezin en biedt een inzicht in hoe moeders hun taak als opvoeder opnemen tegenover de vader. Binnen het nieuw samengesteld gezin zijn mogelijks vier volwassenen betrokken in de opvoeding van de kinderen. De focus van deze studie is hoe moeders hun taak afbakenen tegenover de stiefmoeder in het gezin van de vader. De ambiguïteit omtrent stiefmoederschap is het resultaat van tegenstrijdige culturele verwachtingen.

In het eerste deel van het theoretisch luik wordt enerzijds het begrip ‘maternal gatekeeping’ gedefinieerd vanuit de klassieke theorievorming om vervolgens via de denkkaders van sociale identiteit theorie en traditionele gender rollen tot een basis te komen voor een gereviseerde versie over maternal gatekeeping die kan toegepast worden op het nieuwsamengesteld gezin. In een tweede deel van het theoretische luik wordt gefocust op de interpersoonlijke dynamiek van het nieuw samengesteld gezin. Loyaliteit en machrelaties tussen de verschillende actoren staan centraal. Deze dynamiek zorgt ervoor dat actoren niet steeds hun intenties in praktische interventies kunnen omzetten. Bovendien wijst deze systeemvisie op het belang van andere actoren die mede het handelen van moeders bepalen. Tot slot is er een derde onderdeel waarbij wordt toegelicht hoe over evolutie kan worden nagedacht binnen het gezin. Het biedt ondersteuning om veranderingsprocessen binnen een gezin te begrijpen.

2.1. Maternal gatekeeping: van klassieke theorie naar een gereviseerde theorie

2.1.1. Klassieke theorie over maternal gatekeeping

Het begrip ‘maternal gatekeeping’ wordt gedefinieerd door Allen en Hawkins (1999) als de voorkeur en poging van moeders om de vaderlijke participatie bij huishoudelijke taken en kindzorg af te remmen. Aanvankelijk wordt ‘maternal gatekeeping’ eenzijdig benaderd als louter een remmende dynamiek binnen het gezinssysteem. De relatie tussen partners waar ‘maternal gatekeeping’ zich voordoet, kenmerkt zich door een patroon van de moeder als manager en de vader als helper. Allen en Hawkins (1999) beschrijven drie dimensies als moeders zich opstellen als poortwachter: (1) het maken van normen over hoe de zorg binnen het gezin verloopt en het behouden van de eindverantwoordelijkheid door controle uit te oefenen over hoe de vaderlijke participatie binnen het gezin verloopt, (2) het bevestigen van de identiteit als moeder, (3) het idee dat er gedifferentieerde genderrollen zijn binnen het gezin.

Een combinatie van micro – en macrofactoren kan aangeduid worden als motief voor ‘maternal gatekeeping’ (Kulik & Tsoref, 2010). Het stellen van remmend gedrag tegenover de participatie van vaders binnen het gezin kan voorkomen omdat het huishoudelijk werk voor de vrouw een bron van zelfwaardering vormt (Gaunt, 2008). Kulik en Tsoref (2010) benadrukken daarbij dat de gender ideologie die de moeder beleeft een belangrijke factor is. Het gaat over het geheel van attitudes en overtuigingen die de vrouw heeft over het onderscheid tussen man en vrouw (Schmeeckle, 2007). Hoe traditioneler de houding, hoe meer de vrouw aan een gesloten strategie van ‘maternal gatekeeping’ zal doen. De tevredenheid over de vaderlijke betrokkenheid in de zorg voor de kinderen wordt als belangrijkste microfactor aangeduid (Kulik & Tsoref, 2010).

2.1.2. Theorievorming over maternal gatekeeping na echtscheiding

Het voorkomen van ‘maternal gatekeeping’ moet binnen het gezinssysteem worden geplaatst en worden benaderd als een relationeel concept. Daarbij is het belangrijk om te zien dat er niet enkel remmende strategieën bestaan. Moeders kunnen de poort naar zorg sluiten en openen (Trinder, 2008). Dit resulteert in zowel actieve als passieve strategieën om zorg al dan niet toe te laten door de vader (Trinder, 2008; Schmeeckle, 2007). Kwantitatief onderzoek lijkt aan te tonen dat remmende strategieën meer voorkomen dan open strategieën in het toelaten van zorg (Fagan & Barnett, 2003).

*Proactief openen van de poort (1)*²: deze moeders trachten een positief contact tussen het kind en de vader te behouden door de vader positief in zijn rol te bevestigen. Dit betekent dat ze positieve inspanningen van de vader benadrukken in contact met hun kind en inactief door geen negatieve gevoelens te uiten over de vader in aanwezigheid van het kind. Er is een grote flexibiliteit over bezoeksregelingen.

Eventueel openen van de poort (2): moeders in deze categorie trachten vanuit een bezorgdheid voor het welzijn van het kind 'een stok achter de deur' in te bouwen wanneer er contact is met de vader. Deze moeders vinden contact met de vader en het samen opvoeden van het kind belangrijk voor de ontwikkeling maar er is een zeker wantrouwen tegenover de kwaliteiten van de zorg die de vader kan geven. Dit wantrouwen leeft sterk in de perceptie van de moeder maar hier zijn minder aanwijzingen dat dit *de facto* ook noodzakelijk is. Dit is een belangrijk verschil met de vierde categorie van deze typologie waarbij er meer feitelijke aanwijzingen zijn dat zorg van vader moet worden uitgesloten.

De passieve poortwachter (3): in deze situatie beslissen de kinderen over de frequentie van het contact. Het gaat over situaties waarbij de verstandhouding tussen de ex – partners niet vlot verloopt maar het conflict toch eerder als latent kan worden beschouwd. De moeder en de vader hebben geen contact met elkaar.

Gerechtvaardigd en actief sluiten van de poort (4) & (5): de laatste twee strategieën worden samengenomen omdat het gedrag van de moeders gelijkaardig is maar de situatie en het motief verschillen. In beide situaties is er een manifeste conflictsituatie waarbij in de eerste categorie het conflict binnen de privésfeer wordt gehouden. Conflicten in deze groep handelen over wie het hoederecht over de kinderen kan krijgen. Binnen de tweede categorie wordt het conflict via de rechtbank beslecht en gaat het in vele gevallen over alle aspecten van het contact met de vader. Voor beide situaties zijn de vaderfiguren niet akkoord met het gedrag van de moeder om de poort tot zorg te sluiten.

Motivaties die aangehaald worden in de verhalen van gescheiden moeders om zorg door niet residentiële vaders toe te laten, gaan vaker over overtuigingen met betrekking tot het belang van de kinderen en de tevredenheid over de zorg van de vader dan over het willen uitspelen van de moederidentiteit (Trinder, 2008).

² Typologie door Trinder (2008), categorieën vrij vertaald door de auteur.

Er is geen unanimitie in het huidige onderzoeksdomein over de werkelijke beïnvloeding van deze strategieën op het opvoedende en zorgende takenpakket van de vader. Hoewel strategieën van ‘maternal gatekeeping’ de perceptie van de vader over zijn zorgkwaliteiten beïnvloedt (McBride et. al., 2005), kan ‘maternal gatekeeping’ slechts een bescheiden invloed van achttien procent in vaderlijke betrokkenheid verklaren in gescheiden gezinnen (Fagan & Barnett, 2003). Kwalitatief onderzoek en de systeemtheoretische benadering (Minuchin, 1974; Michielsen, Steenackers & Mulligen, 2010) wijzen op het belang van wederzijdse beïnvloeding binnen het gezinssysteem. Deze studie volgt de stelling van dit perspectief dat ervan uitgaat dat actoren binnen het gezin elkaar steeds beïnvloeden. Het begrip van ‘maternal gatekeeping’ zal niet benaderd worden als een op zichzelf staand gegeven binnen het gezin.

Er kan gesteld worden dat de huidige onderzoekstraditie focust op strategieën van ‘maternal gatekeeping’ tegenover de biologische vader zowel binnen intacte (Gaunt, 2008; Kulik & Tsoref, 2010) als gescheiden gezinnen (McBride et. al., 2005; Fagan & Barnett, 2003; Trinder, 2008; Schmeekle, 2007) of op poortwachtergedrag van moeders tegenover stiefvaders (Weaver & Coleman, 2010). Onderzoekers wijzen steeds op het belang van genderideologie en moederidentiteit hoewel dit weinig wordt geëxpliciteerd binnen de onderzoeksresultaten van deze studies. Deze concepten vormen de basis van de klassieke theorievorming over ‘maternal gatekeeping’ en een interessante denkoefening biedt zich aan wanneer gatekeeping getheoretiseerd wordt tussen de moeder en de stiefmoeder. Tot nu focussen geen studies specifiek over het poortwachtergedrag van moeders naar stiefmoeders.

2.1.3. Gereviseerde theorie over maternal gatekeeping binnen het nieuw samengesteld gezin

Studies die relaties bestuderen binnen het nieuwsamengesteld gezin tonen aan dat zowel moeders als stiefmoeders zorgtaken opnemen voor de kinderen binnen het gezin. Daarnaast treden stiefmoeders op als initiatiefnemers om contact tussen kinderen en bloed- en aanverwanten na de scheiding te onderhouden (Schmeekle, 2007). Deze resultaten stemmen overeen met de bevindingen van Levin (1997) die stelt dat gender ideologie sterker doorweegt in het opnemen van zorgtaken voor kinderen binnen het gezin dan bloedverwantschap. Reger (2001) stelt dat de moederschapideologie alle vrouwen, niet enkel biologische moeders, socialiseert om zorgzaam te zijn voor de behoeften van anderen. Moeders en stiefmoeders beiden geïnspireerd door hetzelfde idee rond moederschap treden op als primaire verzorgers binnen het nieuw samengesteld gezin.

In het klassieke kerngezin zou een traditionele opvatting van de genderideologie leiden tot een gesloten strategie van poortwachtergedrag tegenover de vader (Kulik & Tsoref, 2010). Een vrouw die voor zichzelf een traditionele invulling van haar genderrol ziet weggelegd zal zichzelf als expert zien bij het uitvoeren van huishoudelijke en zorgende taken. Binnen een nieuw samengesteld gezin leidt dit mogelijks tot een open of passieve strategie ten aanzien van de stiefmoeder (Schmeeckle, 2007; Levin, 1997). De moeder kan de stiefmoeder dan percipiëren als een partner in plaats van een concurrent in de zorg voor de kinderen. Het idee speelt hier dat de vrouw een waardevolle aanvulling is op de zorg die de alleenstaande vader zou kunnen bieden. Dit kan leiden tot het actief toelaten van zorg door contact te zoeken met de stiefmoeder of zorg te tolereren zonder interventie.

Daarnaast is het belangrijk om op te merken dat het gender aspect niet de enige dimensie uitmaakt van 'maternal gatekeeping'. Vrouwen worden niet alleen gesocialiseerd om zorgzaam te zijn (Reger, 2001) maar moeders worden daarbovenop geconfronteerd met wat omschreven wordt als het culturele schema van 'intensief moederschap' (Hays, 1996). Moeders hebben hierdoor het gevoel dat ze aan een maatschappelijke norm moeten voldoen die stelt dat een goede moeder veel tijd doorbrengt met haar kinderen en veel in hun opvoeding investeert. Ook vanuit de identiteitstheorie kan verondersteld worden dat moeders met een sterke moederidentiteit zichzelf als expert percipiëren in de opvoeding van de kinderen (Nuttbrock & Freudiger, 1991; Stryker, 1980). Beide denkkaders verschillen van het concept van Reger (2001) omdat ze appelleren op deze vrouwen die effectief biologisch moeder zijn.

Dit zou dan kunnen leiden naar een gesloten vorm van 'maternal gatekeeping' (Gaunt, 2008). De stiefmoeder vormt een bedreiging voor de moeder omdat ze als vrouw de exclusieve moederrol binnen het nieuw samengesteld gezin uitdaagt. Het is voor de moeder belangrijk dat zij de primaire verzorger blijft omdat het niet ten volle kunnen uitvoeren van haar moederschap een mislukking inhoudt en dat creëert gevoelens van schuld. Deze gesloten strategie doelt erop om de stiefmoeder uit te sluiten in de zorg zodat de eigen moederidentiteit beschermd wordt. Voorzichtigheid is geboden bij het interpreteren van beide bovenstaand omschreven scenario's. Vrouw - zijn noch moeder - zijn vormen vast omliggende categorieën (Johnston & Swanson, 2006). Beide concepten staan in een ambigu relatie met elkaar. Het is mogelijk dat moeders worstelen om een houding aan te nemen tegenover stiefmoeders aangezien ze beïnvloed worden door beide culturele schema's.

Niet alleen persoonskenmerken van de biologische moeder zijn belangrijk. Er bestaat aanwijzing (Mason, Svare & Wolfinger, 2002) dat stiefouders (in het algemeen) niet in dezelfde mate worden betrokken bij de uitvoering van zorgtaken in het gezin. Zo neemt het takenpakket van stiefouders gradueel toe gedurende een periode van vier jaar (Ganong & Coleman, 1994) waarbij er niet alleen financiële steun (Ganong, Coleman & Mistina, 1995) wordt gegeven maar ook bijna evenveel praktische ondersteuning zoals helpen bij huiswerk of transport regelen naar school of hobby's (Mason, Svare & Wolfinger, 2002). Er is echter veel variatie bij zaken als adviseren en disciplineren (Mason, Svare & Wolfinger, 2002). Het is mogelijk dat het voor de biologische moeder ook een verschil maakt in welke taken mogen worden opgenomen door de stiefmoeder.

2.2. Over loyaliteit en coalitievorming binnen het nieuw samengesteld gezin

De dyade van de moeder en de stiefmoeder kent een dynamiek die eveneens beïnvloed wordt door de handelingen van de andere leden binnen het gezin. Het is dus mogelijk dat moeders hun eigen motivaties en gedragsintenties niet omzetten in effectief handelen omdat andere leden van het gezin dit verhinderen. Conflict en discussie zijn normale gegevens binnen een gezinssysteem en kunnen als functioneel worden beschouwd voor het onderhouden van relaties (Farrington & Chertok, 1993). Deze conflicten zijn zowel materieel als niet materieel van aard (Coleman et.al., 2001; Sprey, 1979). Het gaat ook over de verdeling van macht, autoriteit en aandacht.

Loyaliteit staat hierbij centraal. Dit concept zorgt ervoor dat subsystemen (ouder – kindsysteem of ex – partners) slechts kunnen handelen binnen bepaalde grenzen. Wanneer actoren binnen het gezin deze grenzen niet langer respecteren treden loyaliteitsproblemen op. Dit vormt een bedreiging voor het functioneren van het gezinssysteem. Dit betekent dat het fysisch en psychisch welzijn van enkele leden is bedreigd (Michielsen, Steenackers & Mulligen, 2010). Loyaliteit speelt tussen ouders en kinderen (Coleman et.al., 2001; Golish, 2003) maar ook in de balans tussen het oudersysteem en het partnersysteem (Golish, 2003). Vanuit deze visie op het loyaliteitsconflict wordt duidelijk hoe problemen tussen beide gezinnen systemisch zijn van aard.

2.2.1. Kinderen in relatie met de (stief)ouders

Loyaliteit binnen het nieuw samengesteld gezin is een complex gegeven. Tussen ouders en kinderen bestaat een vorm van existentiële loyaliteit (Michielsen, Steenackers & Mulligen, 2010). Dit is een triadische band tussen biologische ouders en het kind doordat de ouders leven hebben gegeven aan het kind. Hierdoor ontstaat een wederzijdse dynamiek van rechten en plichten (Michielsen, Steenackers & Mulligen, 2010). Kinderen bouwen met stiefouders eveneens een hechte en intense band op. Dit is een relatie op basis van verworven loyaliteit of loyaliteit op basis van verdienste (Michielsen, Steenackers & Mulligen, 2010). Binnen het nieuw samengesteld gezin verhouden beide vormen van loyaliteit zich moeilijk en op een complexe manier met elkaar. Loyaliteit voelen voor iemand betekent dat men wil voldoen aan de verwachtingen van de ander. Wanneer deze tegenstrijdig zijn aan elkaar treden er problemen van gespleten loyaliteit (Michielsen, Van Mulligen & Hermkens, 2010) op.

Gespleten loyaliteit ontwikkelt zich wanneer één van de ouders (of stiefouders) de andere (stief)ouder gaat wantrouwen. Door de notie van wantrouwen in de andere gezaghebbende figuur wordt het moeilijk voor kinderen om de (stief)ouder in diskrediet te steunen. Mocht het kind geen loyaliteit voelen voor deze (stief)ouder in de zwakkere positie dan treden relatief weinig problemen op. Concreet wordt het kind in de volgende positie geplaatst: het kind wil de ouder behagen en uit zorgzaamheid de negatieve houding van de ouder volgen ten opzichte van de stiefouder. Anderzijds is het moeilijk voor het kind om hierin mee te gaan want het betekent het verloochenen van de verworven loyaliteit en het niet steunen van de andere biologische ouder, waarmee het kind eveneens existentiële loyaliteit kent. Het moeten ontkennen van loyaliteit of 'ethische losmaking' leidt tot gevoelens van schuld (Krasner & Joyce, 2010).

Welke ouder uiteindelijk gesteund wordt binnen dit conflict kan verklaard worden door de 'status maintenance theory' (Bonacich, Grusky & Peyrot, 1985). Het is waarschijnlijk dat kinderen de minst machtige ouder gaan steunen omwille van het kleinere statusverschil binnen de hiërarchie van het gezin. Er is dan een grotere gelijkheid tussen beide leden waardoor deze een coalitie vormen met elkaar. Dit wordt aangeduid met de term 'boundary maintenance between statuses (Bonacich, Grusky, Peyrot, 1985).

Hoewel deze loyaliteitsdynamiek zeer belangrijk is, kunnen nog enkele andere elementen meespelen waardoor bovenstaande redenering zich niet automatisch voordoet in de praktijk. Onderzoek over de relatieontwikkeling tussen kinderen en stiefouders (Canong, Coleman & Jamison, 2011) toont aan dat niet enkel relationele factoren met andere gezinsleden belangrijk zijn maar ook enkele contextuele factoren samenhangen met de kwaliteit van de relatie. Deze zijn de leeftijd van het stiefkind wanneer de relatie tussen de ouder en de stiefouder start, het geslacht van de stiefouder en de tijd die ze met elkaar kunnen doorbrengen (Canong, Coleman & Jamison, 2011).

Macht binnen het nieuw samengesteld gezin komt niet alleen voort uit de relationele dynamiek maar ook door contextfactoren. Stiefouders die veel tijd kunnen doorbrengen met de kinderen of hen leren kennen op een jongere leeftijd kunnen een sterkere loyaliteitsband opbouwen (Canong, Coleman, Jamison, 2011). Daarnaast hebben kinderen zelf verwachtingen over hoe een stiefouder zijn of haar opvoedende taak binnen het gezin moet vervullen. Kinderen verwachten een eerder adviserende, emotioneel steunende rol van de stiefmoeder (Crohn, 2008). De stiefouder mag de stiefkinderen niet de indruk geven de ouder te willen vervangen. Deze verwachting komt overeen met studies die aantonen dat ‘vriend – stiefouderrol’ de meest succesvolle is om relaties met stiefkinderen op te bouwen (Orchard & Solberg, 1999; Ganong, Coleman & Jamison, 2011).

2.2.2. Ouders en stiefouders in relatie met elkaar

Uit voorgaande alinea's wordt duidelijk hoe loyaliteit zich manifesteert tussen ouders en kinderen en welke complexe positie stiefouders innemen binnen deze relaties. Niet alleen voor kinderen kunnen er tegenstrijdige verwachtingen zijn, ook voor ouders kan het nieuw samengesteld gezin voor problemen zorgen.

Na een scheiding zet het conflict dat reeds bestond tussen de biologische ouders zich vaak verder tussen de biologische ouder en de nieuwe partner. Dit levert spanningen op in de nieuwe relatie (Golish, 2003). Dit is echter niet de enige moeilijkheid. Als biologische ouder wil de moeder of de vader de belangen van de eigen kinderen gaan beschermen. Hiervoor is het belangrijk dat ideeën tussen de ex – partners worden uitgewisseld. De biologische ouder die een nieuwe relatie heeft wil uit loyaliteit voor de nieuwe partner ook de belangen van stiefkinderen gaan beschermen. Dit wordt de bewaak – en bescherm ideologie genoemd (Coleman, et.al., 2001). Deze ideologie resulteert in strategieën die een sterke overeenkomst vertonen met ‘maternal gatekeeping’ beschreven door Allen en Hawkins (1999) en werkt rolambigüiteit in de hand (Coleman et. al., 2001).

Toegepast op de positie van de biologische vader binnen het nieuw samengesteld gezin manifesteert de bewaak – en bescherm ideologie zich als volgt; biologische ouders moeten overleggen over de dagdagelijkse verzorging van hun eigen kinderen. Wanneer ideeën van de moeder de belangen van de vaders stiefkinderen bedreigen, dan stuit dit mogelijks op weerstand bij de vader en wordt de invloed van de moeder binnen het gezin van de vader afgeremd. In gezinnen met een open communicatiesysteem is het mogelijk dat ook stiefouders gebruik maken van deze ideologie over de grenzen van het nieuwe kerngezin waardoor ook stiefmoeders interventies van moeders kunnen afremmen. Het hoeft zich echter niet enkel te manifesteren over de grenzen van de nieuwe kerngezinnen heen maar de strategie kan ook gebruikt worden door ouders binnen het eigen gezin wanneer de stiefouder de emotionele band tussen ouder en kind bedreigt (Coleman et. al., 2001).

De inzichten van Golish (2003) en Coleman et. al. (2001) leren dat niet enkel biologische moeders de belangen van hun kroost verdedigen maar dat ook biologische vaders poortwachtergedrag kunnen stellen. In een nieuw samengesteld gezin waarbij in beide gezinsystemen zowel biologische als stiefkinderen aanwezig zijn, zijn (stief)ouders op zoek naar een balans tussen de belangen van hun eigen kinderen en deze van de stiefkinderen. Een bescherming tegen loyaliteit – en opvoedingsproblemen is een oudersysteem dat regelmatig contact houdt (Coleman, et.al. ,2001; Golish, 2003) waarbij een gemeenschappelijke aanpak wordt afgesproken over elementen uit de dagdagelijkse opvoeding van de kinderen met respect voor de nieuwe belangen door de komst van een nieuwe partner (Golish, 2003).

De beschreven rollen en relaties ontstaan procesmatig in het nieuw samengestelde gezin. Conflict en discussie over deze rollen binnen het nieuw samengestelde gezin zijn op zich dan ook geen bedreiging, wel als deze onderdrukt worden of onbespreekbaar zijn (Coleman, et. al., 2001). Papernow (1993) waarschuwt dat er minimum drie jaar nodig is alvorens een nieuw samengesteld gezin een antwoord kan formuleren op de uitdagingen die nodig zijn voor de ontwikkeling van een familiegevoel. Gekoppeld aan de these van deze studie betekent dit dat moeders die misschien zorg van de stiefmoeder willen uitsluiten toch niet overgaan tot concrete actie of hierin niet volharden omdat er negatieve gevolgen voor het kind aan verbonden zijn.

2.3. Intra – en interpersoonlijke elementen gekaderd binnen een tijdsperspectief

Enerzijds is het een doel van deze studie om factoren aan te duiden die verschillen tussen gezinnen kunnen verklaren. Anderzijds is het belangrijk om op te merken dat dergelijke factoren, bijvoorbeeld een communicatiepatroon, geen vaststaande gegevens vormen omdat gezinnen doorheen de tijd evolueren. Als regelmatig en constructief communiceren als een beschermfactor wordt aangeduid (Coleman, et al., 2001; Golish, 2003) dan is het mogelijk dat gezinnen onder invloed van interne en externe factoren deze vaardigheid verliezen of verkrijgen. De introductie van een tijdsaspect en de aanname van verandering zorgt ervoor dat naast academische kennisopbouw ook therapeutische toepassingen mogelijk worden. In dit laatste onderdeel van de literatuurstudie wordt een kader aangereikt om over verandering binnen het gezin na te denken.

Midden vorige eeuw ontwikkelt Duvall (1988) in 1957 een theoretisch kader om rolverandering en familietransitie in kaart te brengen. Negen fases worden beschreven waarbij het gezin verandert van jong koppel zonder kinderen naar een ouder koppel met volwassenen kinderen. Aanvankelijk wordt universaliteit verondersteld. Dit idee wordt sterk bekritiseerd omdat het geen recht doet aan de heterogeniteit van gezinsvormen (Govaerts & Splingaer, 2012).

Duvall (1988) nuanceert de these door tot op zekere hoogte differentiatie te integreren, ondanks deze revisie is het theoretisch kader niet ideaal omdat er weinig aandacht is voor intergenerationele overdracht (Govaerts & Splingaer, 2012). Dit laatste element zorgt er onder andere voor dat gezinnen een zekere robuustheid tegen verandering verwerven of een bepaalde strategie hanteren om met veranderingen om te gaan. Binnen de literatuur wordt gesproken over het familiescript (Byng – Hall, 1985); het bevat cognities over hoe het gezin omgaat met nieuwe factoren en is onderverdeeld per thema (bijvoorbeeld: hoe gaan we als gezin om met verandering? Hoe gaan we als gezin om met conflict?) Het script is beïnvloed door de grootouders maar ook ieder gezinslid kan door de eigen positie bepaalde accenten leggen (Govaerts & Splingaer, 2012).

Toegepast op het nieuw samengesteld gezin kan dit het volgende betekenen: een gezin kan over zichzelf percipiëren als modern waarbij huishoudelijke taken niet verbonden zijn aan de traditionele genderrollen. Hiermee willen de ouders zich bewust afzetten tegen de traditionele rolinvulling in de gezinnen van hun eigen ouders. Na de echtscheiding volgt misschien er een periode waarin beide ouders gedurende een tijd alleenstaande zijn. Het familiescript over modern gezin komt niet in gevaar omdat beide ouders afzonderlijk alle taken binnen het gezinnen in goede banen moeten leiden. Als één van beide ouders een nieuwe partner leert kennen, dan is het mogelijk dat dit familiescript wordt uitgedaagd.

Uit bovenstaande toepassing wordt duidelijk dat gezinnen een eigen invulling geven aan tradities uit voorgaande generaties en op die manier eveneens op een idiosyncratische manier betekenis geven aan sociaal culturele processen (Govaerts & Splingaer, 2012). Deze bevindingen worden samengebracht in het eigentijdse model over familietransitie door Carter & McGoldrick (2004). Hierbij wordt gezintransitie niet alleen verbonden aan de individuele levenscycli van de leden maar ook aan (on)verwachte gebeurtenissen zoals echtscheiding of het vormen van een nieuw samengesteld gezin. Iedere gezinsdynamiek komt tot stand door factoren in het heden of horizontale stressoren (bijvoorbeeld: verblijfsregeling) en indirecte factoren. Dit zijn factoren die meespelen uit het verleden en worden verticale stressoren genoemd (Govaerts & Splingaer, 2012). In deze laatste groep situeren zich de familiescripts en culturele schema's zoals ook ideeën over moederschap en genderrollen.

2.4. Geconcretiseerde onderzoeksvragen

Bovenstaand theoretisch kader toont de enorme complexiteit waarmee het nieuw samengesteld gezin benaderd moet worden. Veeleer dan het gedrag van de moeders te herleiden tot loutere categorieën is het ook de bedoeling om een theoretisch kader te ontwerpen dat een licht werpt op het traject dat moeders doorlopen om al dan niet zorg te faciliteren dan wel te beperken van stiefmoeders. Opnieuw wordt de tweeledige logica vanuit de inleiding en het theoretisch kader gevolgd waarbij eerst gefocust wordt op de perceptie van de moeder over de taak van de stiefmoeder binnen het nieuw samengesteld gezin waarbij culturele schema's mogelijks meespelen. Vervolgens wordt gefocust op de interpersoonlijke dynamiek binnen het gezin waarin de niet alleen wederzijdse verwachtingen maar ook communicatiepatronen belangrijke elementen vormen die het handelen van gezinsleden gaan bepalen.

De theorie van maternal gatekeeping binnen het nieuw samengesteld gezin biedt een kader om over grenzen aan rollen en taken na te denken. De manier waarop moeders de eigen taak en deze van de stiefmoeder definiëren houdt een afweging in over waar de eigen rol als moeder stopt en deze van de stiefmoeder begint. Ofdat de stiefmoeder als concurrent dan wel als partner wordt gezien binnen het nieuw samengesteld gezin is mede verbonden aan de ideeën van de moeder over gender en moederschap. Algemeen kan verwacht worden dat het moeilijker is voor moeders met een sterke moederidentiteit om zorg toe te laten (Stryker, 1980; Hays, 1996). Moeders die een traditionele rol voor de vrouw zien weggelegd kunnen wellicht makkelijker zorg toelaten (Reger, 2001). Deze twee culturele schema's vormen twee belangrijke dimensies binnen de klassieke theorievorming over maternal gatekeeping (Allen & Hawkins, 1999). Niet geheel onbelangrijk is het om ook aandacht te hebben voor de derde dimensie van maternal gatekeeping, namelijk de tevredenheid over de zorg van de vader. De mate waarin de vader opvoedingsondersteuning nodig heeft kan een invloed hebben op hoe de moeder de rol en taak van de stiefmoeder percipieert. Dit vertaalt zich in volgende concrete onderzoeksvragen;

1. Hoe worden intenties voor een open of gesloten strategie van maternal gatekeeping gevormd?

1.1. Op welke manier spelen culturele schema's zoals moederschapsocialisatie (Reger, 2001) en intensief moederschap (Hays, 1996) een rol in de perceptie over de stiefmoeder?

1.2. Hoe worden de opvoedkundige vaardigheden van de vader geëvalueerd door de moeder?

Een tweede focus heeft betrekking op het verwerven van inzicht over de interpersoonlijke communicatie en verwachtingen binnen het gezin om interventies van de moeder beter te begrijpen. Het idee van de bewaak – en beschermideologie (Coleman, et.al., 2001) is hierbij belangrijk. Op welke manier krijgt de moeder ruimte van de andere (stief)ouders om haar belangen met betrekking tot de opvoeding uit te voeren of wordt ze hierin afgeremd. De manier waarop de interventies door de verschillende betrokken gebeurtenissen is eveneens belangrijk. In nieuw samengestelde gezinnen waar er een open en constructief communicatiepatroon is, is het mogelijk dat een remmende strategie niet automatisch het gezinsysteem van de vader bedreigt (Golish, 2003). Daarnaast wijst ook Trinder (2008) op het belang van het verhaal dat kinderen uitwisselen tussen hun ouders over beide gezinsituaties. Deze inzichten leiden tot volgende onderzoeksvragen;

2. Op welke manier bepalen interpersoonlijke processen of de moeder al dan niet gericht interventies onderneemt om de taken van de stiefmoeder te beperken dan wel te faciliteren?

2.1. Stelt de biologische vader poortwachtergedrag tegenover zijn ex – partner om de belangen van het nieuw gevormde kerngezin te verdedigen?

2.2. Welk verhaal brengen de kinderen tegen hun moeder over de gezinsituatie bij de vader?

2.3. Heeft zich sinds de scheiding een open en constructief dan wel een gesloten en deconstructief communicatiepatroon ontwikkeld tussen de (stief)ouders?

De antwoorden op deze onderzoeksvragen worden binnen de rapportage geformuleerd in een geïntegreerde theorie over maternal gatekeeping binnen het nieuw samengesteld gezin. In een eerste luik van de rapportage wordt gefocust op hoe moeders de taak van de stiefmoeder definieerden. Hierin wordt de ambiguïteit tussen gender en moederschap duidelijk. Vervolgens wordt aan de hand van een typologie gefocust op de typerende interpersoonlijke processen die zorgen voor verschillen tussen gezinnen. Tot slot zal in een derde luik gefocust worden op de interpersoonlijke processen binnen het gezin. Zo wordt duidelijk dat de keuze van de moeder voor een bepaalde strategie van poortwachtergedrag geen vaststaand gegeven is maar veranderlijk is naargelang veranderingen in de gezinscontext. Alvorens tot de rapportage wordt overgegaan, wordt gefocust op de onderzoeksopzet van deze studie.

3. Onderzoeksopzet

Deze studie wil de intenties en handelingsplan van moeders in kaart brengen door te focussen op de manier waarop deze de eigen positie, de rol van anderen en de context interpreteert (Bracke, Van de Putte, Van Houtte & Vermeersch, 2013). Daarnaast is er aandacht voor de handelingen en intenties van derden die in het verhaal van de moeder voorkomen die richting geven aan haar eigen acties binnen het gezin. De betekenisgeving van het individu binnen deze studie is tijd – en plaatsgebonden. Het symbolisch interactionisme (Blumer, 2012; Mead, 2012) dat als basis een constructivistische visie (Mortelmans, 2013) op de werkelijkheid heeft, vormt de basis om inzichten binnen deze studie te verwerken. Het doel is te komen tot de aanzet van een formele theorie opbouw die de inzichten over maternal gatekeeping gaat uitbreiden. Dit betekent dat het onderzoek exploratief is van aard.

Hierbij kan opgemerkt worden dat de onderzoeker van deze studie persoonlijk verbonden is met het thema van echtscheiding. Het is echter belangrijk om op te merken dat deze interesse en de eigen gezinscontext van de onderzoeker losgekoppeld wordt van het professionele handelen als beginnend onderzoeker. Dit kan door op gepaste tijden te reflecteren over de keuzes met betrekking tot het onderzoeksdesign en de analyse. De eigen familiale context is ook niet de enige reden waarom het gezin als microsysteem op sociologische manier wordt geanalyseerd. Het gezin is een enorm complex systeem waarbij de leden een grote handelingsvrijheid kennen. Sommigen zouden stellen dat onderzoek naar de systematiek dan ook onmogelijk is. Hoewel het een ambitieuze en uitdagende doelstelling is om kennis over het gezin op te bouwen is dit niet onmogelijk. Via de ‘generalized other’ (Mead, 2012) werkt de maatschappelijke context door in het gezin en krijgt deze betekenis in de handelingen haar leden.

Er wordt gebruik gemaakt van de ‘Grounded theory’ als onderzoeksmethode (Mortelmans, 2013). Binnen de ‘Grounded theory’ (Glaser & Strauss, 1967) staat het cyclisch karakter van data – verzamelen en data verwerken centraal (zie ook bijlage 1) De verzamelde data wordt steeds vergeleken met eerdere bevindingen. Dit heeft tot gevolg dat de dataverzameling en – analyse binnen de ‘Grounded theory’ niet volledig van elkaar kunnen worden gescheiden (Mortelmans, 2013). Omwille van pragmatische redenen worden beide los van elkaar behandeld. Als eerste wordt de dataverzameling toegelicht met bijzondere aandacht voor de steekproeftrekking en de centrale rol van ethiek binnen deze studie. In een tweede onderdeel wordt gefocust op de data – analyse.

3.1. Dataverzameling

Binnen deze studie wordt data verzameld in verschillende fases. In de pilootstudie staat een optimalisatie van de topiclijst en training van de interviewer centraal. Deze vindt plaats gedurende de lente van 2015. De eigenlijke dataverzameling wordt opgedeeld in twee verschillende rondes tijdens de herfst van 2015. Het is de bedoeling om informatierijke cases te verzamelen (Mortelmans, 2013) waarbij het in de eerste dataverzamelingsronde vooral de bedoeling is om tot een algemene theorieopbouw te komen en in de tweede fase van het onderzoek deze bevindingen uit te dagen. In de tweede ronde wordt een samenstelling gezocht van respondenten die gelijkaardig zijn qua gezinscontext aan respondenten uit de eerste ronde, daarnaast worden ook enkele uitzonderlijke cases gezocht.

Hoewel saturatie binnen deze studie wordt nagestreefd zijn er eveneens enkele pragmatische beperkingen waardoor een strikt onderzoeksplan gevolgd wordt (Zie bijlage 1). De onderzoekspopulatie van deze studie is moeders die een relatiebreuk hebben ervaren en na deze breuk een co – ouderschapsregeling hebben vastgelegd waarbij de kinderen zowel contact hebben met de vader en de moeder. In het gezin van de vader is er een stiefmoeder aanwezig waarmee de kinderen ook contact hebben. Enkele cases binnen het onderzoek wijken af van deze beschrijving omdat de gezinssituatie tussen het moment van het interview en de scheiding reeds veranderd is. (Zie bijlage 9: Cd-rom transcripten, opnames en data - analyse)

3.1.1. Rekrutering van de respondenten

Om respondenten te verzamelen wordt gebruik gemaakt van een doelgerichte en theoretische steekproeftrekking (Mortelmans, 2013). De uitnodigingsbrief (Bijlage 2) die werd opgesteld om respondenten te rekruteren voor het onderzoek maakt inhoudelijk melding van enkele belangrijke ethische principes die een centrale plaats krijgen binnen deze kwalitatieve studie (Corbin & Strauss, 2008). In de uitgebreide uitnodigingsbrief wordt gefocust op het voldoende informeren van de potentiële respondent. Deze brief wordt gestuurd naar enkele officiële organisaties en is eerder bedoeld om poortwachters te overhalen hun medewerking in het zoeken van respondenten te verlenen. In de korte uitnodigingsbrief die gedeeld wordt op sociale media wordt de informatie over het onderzoek eerder kernachtig geformuleerd. Daarnaast wordt de anonimiteit en de vertrouwelijkheid van informatie benadrukt (Mortelmans, 2013). Geïnteresseerden kunnen via mail of telefonisch contact opnemen waarbij verdere informatie wordt verschaft, maar ook de deelnemerscriteria worden gecontroleerd.

Indien de rekrutering moeilijk verloopt door het vluchtige karakter van sociale media, weinig reactie op de verzoeken via de formele organisaties of de gevoeligheid van het onderzoeksthema dan wordt het principe van de sneeuwbalsteekproef (Mortelmans, 2013) toegepast. De respondenten worden uitgenodigd om binnen het eigen netwerk moeders aan te spreken die ook in aanmerking komen voor het onderzoek (Mortelmans, 2013). Een voordeel van deze methode is dat er wellicht makkelijker uitzonderlijke cases kunnen worden geselecteerd door respondenten te laten zoeken naar mensen die het samenleven in een nieuw samengesteld gezin op een compleet andere manier ervaren. Een nadeel van deze methode is dat het geen garanties biedt om voldoende respondenten te rekruteren afhankelijk van het sociaal kapitaal van de reeds gevonden respondenten (Mortelmans, 2013).

Wanneer individuen hun medewerking verlenen aan het onderzoek wordt een afspraak voor het interview vastgelegd. Twee dagen voor het interview ontvangen de respondenten een herinneringsbericht. Het tijdstip en de plaats waar het interview kan doorgaan wordt gekozen door de respondenten. Het is belangrijk dat de respondenten een plaats kiezen waar ze zich comfortabel voelen. Voor de meeste respondenten was dit de eigen woning. Dit is een veilige omgeving om over gevoelige thema's zoals echtscheiding te praten. De meeste interviews gingen door wanneer de moeders alleen thuis waren en wanneer de kinderen reeds in bed lagen. Wanneer het interview niet doorging in de woning van de respondent wordt een alternatief voorzien gekozen door de respondent. In de meeste gevallen wordt het interview dan afgenomen in een tea – room. Dit is niet ideaal voor de ethische richtlijn vertrouwelijkheid van informatie en anonimiteit.

De steekproeftrekking voor de eerste ronde wordt georganiseerd tijdens de maanden augustus en september 2015. Een achttal respondenten worden geselecteerd om deel te nemen aan de eerste dataverzamelingsronde in oktober. Indien er een reserve is aan respondenten dan worden deze mensen uitgenodigd voor het interview gedurende de maand november. Binnen de tweede dataverzamelingsronde komen zowel respondenten aan bod die reageerden op de oorspronkelijke uitnodigingsbrief, maar wordt ook actief gerekruteerd met een aangepaste uitnodigingsbrief om op zoek te gaan naar de uitzonderlijke cases (Bijlage 4). Binnen de tweede dataverzamelingsronde bestaat de steekproef uit twee subgroepen. Er worden tien interviews afgenomen gespreid over een periode van twee maanden. De analyse van de interviews uit de eerste ronde loopt vanaf oktober tot eind december.

De effectieve steekproeftrekking is voltooid via een combinatie van het zoekertje en de sneeuwbalsteekproef (zie bijlage 3). De uitzonderlijke cases; hier de cases waar het na de scheiding bijzonder goed of slecht verliep (Vaik, Hortensia) of met een uitzonderlijke verblijfsregeling (Megan) werden gevonden via het persoonlijke netwerk van eerdere kandidaten. Het evaluatieve oordeel over ‘goed’, ‘slecht’ of ‘uitzonderlijk’ werd dan ook toegekend door de respondenten waarbij ze de eigen gezinsituatie als maatstaf gebruikten. Op die manier was het mogelijk om heterogeniteit in de steekproef te brengen. Slechts één type van uitzonderlijke case kon niet worden gevonden gedurende de periode van data – verzameling. Er is geen moeder geïnterviewd waarbij het contact met haar gezin na de scheiding verminderde.

Twaalf gezinnen hebben een verblijfsregeling van week om week bij de moeder of vader (zie bijlage 3 en bijlage 8). In vier gezinnen is die verblijfsregeling veranderd waarbij drie gezinnen (Caroline, Kimberley, Monica) een daling in het contact met het gezin van de vader kenden. In één gezin ging men van een contact van om de veertien dagen naar een week om week verblijf (Elke). Dit was gedurende de periode van de data – verzameling nog in procedure. Vijf gezinnen hadden de verblijfsregeling waarbij de kinderen om de veertien dagen in het weekend op bezoek gingen bij de vader. In drie van deze gezinnen (Axana, Hortensia, Trees) is het contact met de vader ook afgenomen enige tijd na de scheiding. Tot slot was er één gezin (Megan) waarbij men elk over één kind het hoederecht had. De algemene trend binnen de steekproef is dat er een daling was in het contact met de vader enige tijd na de scheiding. Dit is niet noodzakelijk een representatie van de algemene trend in de populatie.

De gemiddelde leeftijd van de respondenten was veertig jaar. De jongste kandidaat (Gerda) was 26 jaar en de oudste respondent (Trees) had de leeftijd van 55 jaar. De duur van het huwelijk van de respondenten was gemiddeld tien jaar, hoewel drie groepen in de data kunnen worden opgemerkt waarbij vijf jaar, tien jaar en vijftien jaar als markers kunnen worden opgemerkt waarrond de duur zich centreert. Er kon geen link opgemerkt worden tussen de duur van het huwelijk en het jaartal van de scheiding. Zes scheidingen vonden meer dan tien jaar geleden plaats. In twee gezinnen was de officiële echtscheidingsprocedure nog niet afgerond. In dertien van de achttien gezinnen was vanaf het begin van de scheiding een stiefmoeder betrokken in het gezin van de vader. Slechts in twee gezinnen was er gedurende de periode na de scheiding meer dan één stiefmoeder betrokken.

Bovenstaande beschrijving van de steekproef toont dat er voldoende variatie in de steekproef aanwezig is om tijdens de data – analyse rekening te houden met eventuele structurele gezinskenmerken zoals de echtscheidingsperiode of de duur van de gezinsvorm als nieuw samengesteld. Naast deze heterogeniteit kunnen nog twee belangrijke zaken worden opgemerkt met betrekking tot deze steekproef. Hoewel respondenten uit de provincies Oost – en West – Vlaanderen werden gerekruteerd, reageerden bijna uitsluitend (1 uitzondering) West – Vlamingen op de uitnodigingsbrief. Daarnaast zijn twaalf van de achttien respondenten tewerkgesteld in de sociale – en verzorgingssector. Dit hoge aantal is deels te wijten doordat er gedeeltelijk met een sneeuwbalsteekproef werd gewerkt waarbij de respondent doorverwees naar collega's, anderzijds is het mogelijk dat er een 'zelf – selectie – effect' aanwezig is in de steekproef waarbij deze individuen vlugger bereid zijn om deel te nemen aan onderzoek.

3.1.2. Opbouw van het diepte – interview

Alle data wordt verzameld via het kwalitatieve diepte – interview waarbij gebruik gemaakt wordt van een topiclijst (Mortelmans, 2013). Het diepte – interview is een aangewezen techniek wanneer informatie verzameld wordt vanuit het perspectief van één respondent. Op die manier kan de situatie in de breedte en in de diepte worden in kaart gebracht. Door het werken met een topiclijst kunnen makkelijk strategische aanpassingen worden doorgevoerd tijdens het interview. Centraal binnen het diepte – interview staat de vertrouwensband tussen de interviewer en de respondent. Opnieuw zijn de ethische richtlijnen (Corbin & Strauss, 2008) belangrijk. Voor de start van het interview wordt de respondent nogmaals geïnformeerd over het onderzoeksthema. Daarnaast wordt er meer gefocust op het feit dat het onderzoek de respondent geen schade wil toebrengen. Respondenten mogen aangeven wanneer ze het interview willen pauzeren of stopzetten.

De pilootstudie vond plaats ter voorbereiding van het eigenlijke veldwerk en werd enkel in het kader van de topiclijst en de interviewvaardigheden geanalyseerd. Centraal staat het vermijden van de rationaliseringsfout. Dit is de situatie waarbij de moeder door het te direct bevragen van haar motivaties en attitudes de perceptie over de stiefmoeder rationaliseert. Het is belangrijk om concrete situaties te bevragen en hier gericht te gaan doorvragen. Het resultaat is een bijgestuurde topiclijst (zie bijlage 5) en een getrainde interviewer. Het gebruik van de topiclijst zorgt voor de meeste flexibiliteit bij het verzamelen van de data. Deze kan aangepast worden aan het persoonlijke verhaal van de respondent. Het is de bedoeling om de gezinscontext in haar breedte en complexiteit in kaart te brengen.

De topiclijst is opgebouwd in vijf fases waarbij het de bedoeling is om zo inductief mogelijk te werk te gaan (Mortelmans, 2013). Bij de start van het interview wordt de situatie genormaliseerd. De interviewer licht het onderzoeksthema toe en enkele ethische richtlijnen worden herhaald. De uitdrukkelijke toestemming van de respondent wordt gevraagd om het interview te mogen opnemen. Als de respondent zich comfortabel voelt dan wordt overgegaan naar de gestandaardiseerde vragenlijst die de gezinssituatie in kaart brengt. Het onderwerp bij de transitievragen (verloop van de echtscheiding, huidige relatie met de biologische vader, de relatie van de vader met de kinderen) heeft nauw betrekking op de persoonlijke levenssfeer van de moeder en hier kan het interview sterk emotioneel geladen worden. Bij de sleutelvragen wordt de betekenisgeving, de beeldvorming, de houding tegenover de stiefmoeder geëxploreerd. Bij ieder van deze thema's worden de drie G's bevraagd (gedachten, gevoelens en gedrag) (De Vries, 2008).

Er wordt een genogram getekend ter ondersteuning van de interviewer. Dit is een schematische voorstelling gelijkaardig aan een stamboom die niet enkel het bloedverwantschap maar ook de gezinsrelaties in kaart brengt (Savenije & Lawick, 2012). Het is een techniek die gebruikt wordt om de algemene gezinscontext en recente gezinsgeschiedenis in kaart te brengen. Het gebruik en de vorm van een genogram is gelijkaardig aan het sociogram (Bracke, Van de Putte, Van Houtte & Vermeersch, 2013) maar laat meer ruimte om de brede gezinsecologie te betrekken. Het genogram wordt gedurende het interview aangevuld als nieuwe elementen opduiken met betrekking tot de relaties binnen het gezin. Het is een middel dat zowel door de interviewer als de respondent wordt geraadpleegd om naar de verschillende gezinsystemen en actoren te verwijzen.

Bij het afsluiten van het interview worden nog enkele besluitende vragen gesteld. Deze hebben enerzijds tot doel de verhouding in te schatten die de verschillende thema's gehad hebben doorheen het interview (Mortelmans, 2013) en anderzijds is het ook belangrijk om het interview ethisch correct te beëindigen. Concreet gebeurt dit door een algemene samenvatting te maken en die te checken met het idee van de respondent. Daarnaast wordt ook uitgebreid erkenning gegeven voor het verhaal van de respondent door nogmaals te bedanken en de deelname als een sterkte te benoemen. Indien het interview voor de respondent mentaal zwaar was dan moet dit bespreekbaar zijn. Respondenten kunnen na het interview mogelijks contact opnemen uit eigen initiatief. Ze worden eveneens ingelicht over de resultaten van het onderzoek.

De topiclijst wordt na de eerste dataverzamelingsronde aangepast.. Dit resulteert in een eerder semi – gestructureerd interview waarbij de volgorde van de vragenlijst wordt aangepast (Bijlage 6). De vraagstelling en de thema's worden nu geordend volgens een tijdssequens waarbij eerst de situatie wordt in kaart gebracht voor de scheiding, vervolgens wordt gefocust op de periode van de scheiding met een focus op de keuze van de verblijfsregeling en tot slot wordt de gezinssituatie in kaart gebracht wanneer het nieuw samengesteld gezin zich gevormd heeft waarbij de houding tegenover de stiefmoeder in kaart wordt gebracht en hoe het samenleven tot nu toe is verlopen. Het interview wordt op een gelijkaardige manier afgesloten als tijdens de eerste ronde. Hoewel de interviews uit de tweede ronde beter met elkaar vergelijkbaar zijn, was flexibiliteit tijdens het interview zeer belangrijk.

Tijdens de tweede dataverzamelingsronde was het zeer belangrijk om de gezinnen waar alles goed loopt zowel in de diepte en de breedte goed te gaan exploreren. Met vragen zoals: Hoe heb je vertrouwen gekregen in de stiefmoeder? Hoe komt het dat je zorg kon toelaten door haar? Wat is de sterkte van jullie gezin als je mag vergelijken met andere gezinnen die je kent waar het fout loopt? Tijdens de eerste dataverzamelingsronde had de interviewer niet voldoende tools om over deze gezinnen voldoende kwalitatieve data te verzamelen. Daarnaast maakte de interviewer steeds aparte voorbereidingen naast de semi – gestructureerde vragenlijst wanneer het om een uitzonderlijke case ging om zo goed mogelijk voorbereid aan het interview te beginnen. Voorbeelden van extra opmerkingen zijn; net gescheiden, verblijfsregeling vaak veranderd, verslavingsproblematiek, kinderen opgesplitst.

Tot slot is het belangrijk om op te merken dat de onderzoeker gedurende de data – analyse aandachtig is voor enkele discrepanties in de data. Door het moeilijke en gevoelige onderzoeksthema is het mogelijk dat de validiteit van de data soms beperkt is (Mortelmans, 2013). Mogelijk was er soms sociale wenselijkheid bij de respondenten wanneer zij het eigen gedrag als stiefmoeder moesten omschrijven. Echter, het overschatten van het eigen positieve gedrag en het onderschatten van het negatieve gedrag van de stiefmoeder in het gezin van de vader is mogelijk ook onderdeel van het betekenisverlening proces dat de eigen handelingen binnen het gezin legitimeert. Daarnaast worden vragen gesteld over het verleden, hoewel de interviewer een tijdlijn tekende tijdens het verhaal van de respondent is het niet eenvoudig om gebeurtenissen accuraat in tijd in te schatten, zeker wanneer het om pijnlijke ervaringen gaat.

3.2. Data - analyse

Vanuit de ‘Grounded theory’ wordt niet volledig inductief gewerkt. De analyse binnen deze studie is gebaseerd op de inzichten rond de theorie van maternal gatekeeping (Allen & Hawkins, 1999) en de loyaliteitsbanden binnen het gezin (Michielsen, Steenackers & Mulligen, 2010; Coleman et. al., 2001; Golish, 2003). Elementen uit deze theorieën worden meegenomen als ‘sensitizing concepts’ (Mortelmans, 2013). Het is de bedoeling om kennis te accumuleren met betrekking tot de theorievorming rond het nieuw samengesteld gezin en de ouderdynamiek. De verzamelde data wordt verwerkt via het software programma Nvivo. Dit biedt een ondersteuning om de concepten die vervat liggen in de data te definiëren en verbinden (Mortelmans, 2013). De codeboom (Bijlage 7) is een weergave van de open labels. De hiërarchische structuur werd pas toegekend na de tweede dataverzamelingsronde.

Tijdens de fase waarbij de transcripten open gecodeerd worden, worden labels toegekend (Mortelmans, 2013) die thema’s binnen het nieuw samengesteld gezin weergeven zoals: communicatie ex – partners, visie kinderen, komst stiefmoeder (voor uitgebreid overzicht zie bijlage 7). Hoewel dit codes zijn niet verbonden zijn aan de typische woordenschat van de respondent is het eerder de bedoeling dat ze alle tekstfragmenten verzamelen die handelen over één concreet thema. Op die manier wordt een te snelle interpretatie van de onderzoeker vermeden en is het alsnog mogelijk om aan theorieopbouw te doen vanuit de bewoordingen van de respondent (Mortelmans, 2013). Tijdens de eerste fase van het open coderen gedurende oktober en november 2015 wordt de topiclijst aangepast en wordt een richting gekozen om nieuwe informatieve cases te gaan rekruteren in het begin van november 2015.

De fase van het axiaal coderen staat niet volledig los van de eerste data – analysefase. Het is de bedoeling om uit de grote algemene codes uit de eerste fase verschillende concepten in kaart te brengen (Mortelmans, 2013). Dit gebeurt door de inhoud van de open codes over respondenten heen met elkaar te vergelijken via een vergelijkende datamatrix (Mortelmans, 2013). Daarnaast worden ook kritische nota’s uitgeschreven per open code. Tijdens de laatste fase van de data – analyse wordt de theorie opgebouwd rond het centrale concept: ‘evaluatie stiefmoeder’. Dit is een thema dat in ieder verhaal van de respondenten terugkomt en het startpunt vormt om het proces dat eruit volgt te begrijpen (Corbin & Strauss, 2008). De uiteindelijke theorie moet de complexiteit van de gezinsdynamiek weergeven. Er is een specifieke aandacht voor tekorten, tegenstrijdigheden of uitzonderingen in de data.

4. Rapportage: traject van maternal gatekeeping:

In een eerste onderdeel van de rapportage wordt gefocust op hoe moeders de rol en taak van de stiefmoeder definiëren. Hierin wordt de ambiguïteit tussen gender en moederschap duidelijk. Het is zo dat moeders beide culturele schema's subtiel tegenover elkaar plaatsen wanneer ze nadenken over de rol van de stiefmoeder binnen het gezin. Vervolgens wordt aan de hand van een typologie gefocust op de typerende interpersoonlijke processen die zorgen voor verschillen tussen gezinnen. Het communicatiepatroon tussen de ex – partners en het verhaal van de kinderen spelen hierin een belangrijke rol. Tot slot zal in een derde luik gefocust worden op de interpersoonlijke processen binnenin het gezin. Zo wordt duidelijk dat de keuze van de moeder voor een bepaalde strategie van poortwachtergedrag geen vaststaand gegeven is maar veranderlijk is naargelang veranderingen in de gezinscontext.

4.1. Perceptie over de stiefmoeder: de mythe voorbij

De manier waarop moeders het concept 'stiefmoeder' gaan definiëren omvat een duidelijke tendens waarbij het dubbele karakter van hun rol duidelijk wordt. Iedere moeder omschrijft een stiefmoeder als een mede – opvoedster binnen het gezin van de vader. Er is dus een pedagogische taak voor de stiefmoeder. Ze moet niet alleen zorgzaam zijn voor 'de behoeften en de noden' van kinderen maar mag ook bijsturen of corrigeren. Hanne stelt:

“Dat ze vers eten hebben, ik ga hun kleren klaarleggen, ik ga haarkammen en staarten maken, haar nagels lakken [...] helpen es huiswerk maken.” (Hanne)

Hanne benadrukt duidelijk de ondersteuning van de stiefmoeder in dagdagelijkse huishoudelijke taken. Daarnaast helpt deze afspraken te maken binnen het gezin en zorgt dat de kinderen die afspraken naleven. Hoewel deze respondent hier spreekt vanuit het eigen standpunt, geeft ze ook aan tijdens het interview dat dit taken zijn die ook door de stiefmoeder van haar eigen kinderen kunnen worden opgenomen en ook worden verwacht; '[een stiefmoeder] moet ervoor zorgen hé'. Kimberley stelt dat een stiefmoeder 'evenveel recht' heeft om te helpen met de opvoeding in het gezin. Een stiefmoeder is ook emotioneel ontvankelijk voor de kinderen. Dat kan ze doen door naar hen te luisteren, genegenheid te tonen, ondersteunen van de vader en zich niet teveel op te dringen.

De stiefmoeder moet zorgen voor haar stiefkinderen. Bovendien verwijzen enkele respondenten hiervoor naar de specifieke taak van de vrouw binnen het gezin; ‘een vrouw is nog steeds meer thuis dan de man’ of ‘vrouwen hebben daar toch enkele specialiteiten in’. Soms wordt aangehaald dat de rol van de stiefmoeder duidelijke elementen bevat overeenkomstig met deze van de moeder, zoals Rita stelt; ‘misschien zou ik proberen om nog meer een moederfiguur te zijn.’ Moeders raken in de war als ze hun verwachtingen ten aanzien van de stiefmoeder moeten beschrijven. Rita herstelt haar uitspraak achteraf en stelt dat de stiefmoeder een ‘vriendschapsband’ moet opbouwen. Moeders willen dat de stiefmoeder goed voor hun kinderen zorgt. Dat wordt ook duidelijk wanneer enkele moeders stellen; ‘ik zou zeker niet willen dat ze haar opzettelijk pijn doet.’ Maar anderzijds is het belangrijk voor moeders dat ze hun exclusieve rol kunnen behouden.

Hiervoor moet de stiefmoeder afstand bewaren. Dit betekent dat stiefmoeders niet rechtstreeks mogen communiceren met de moeder over de kinderen. Het is makkelijker voor de moeders dat ze dit kunnen doen met de ex – partner omdat ze dan het gevoel hebben dat ze geconsulteerd worden als ‘moeder’ en niet zomaar als mede – opvoeder van het kind. Het is belangrijk voor hen dat het zeer duidelijk is dat het nog steeds de ouders zijn die de controle hebben over de opvoeding van de kinderen. Het beslissingsrecht behoort toe aan de ouders. Ook Vaik, die het onderscheid tussen stiefvader en stiefmoeder minder relevant vindt, benadrukt wel het onderscheid tussen het systeem van stiefouders binnen een nieuw samengesteld gezin en dat van de ouders. Op de vraag wie naar de kapper mag gaan met de kinderen reageert Vaik; ‘Niet de stiefmoeder, maar gewoon ‘de’ ouders’.

Bovenstaande beschrijving oogt aanvankelijk weinig problematisch, nochtans schuilt in deze beschrijving enkele elementen die het voor moeders zeer moeilijk maken om zorg door stiefmoeders toe te laten en waardoor hun mandaat wordt ondermijnd, zoals ook Cottyn (2012) waarschuwt. Deze zaken gaan terug op de kracht van loyaliteitsbanden die gevormd worden binnen het kerngezin en na de scheiding latent in tact blijven. Het idee van een existentiële bloedband zorgt ervoor dat er twee elementen naar voor komen, namelijk (1) dat de stiefmoeder in haar zorgende taak toch voldoende afstand dient te bewaren voor de moeder en (2) dat deze moet waken over de loyaliteitsbanden van de kinderen ten aanzien van de ouders binnen het gezin. Beide kunnen analytisch van elkaar gescheiden worden maar in de praktijk hangen beide elementen met elkaar samen.

De afstand tussen de moeder en de stiefmoeder wordt sterk benadrukt door de twee jonge mama's binnen de sample namelijk Marie José en Gerda. De stiefmoeders die in deze gezinnen betrokken zijn hebben geen kinderen wat eveneens zorgt voor een notie van wantrouwen. Gebrek aan ervaring of het niet hebben van een kinderwens maken het moeilijk voor de moeders om hun kinderen af te geven. Het is moeilijk om te zien hoe de stiefmoeders 'gelukkig gezinnetje spelen' met hun kinderen. Beide respondenten hebben een angst dat hun jonge kinderen plots 'mama' zullen gaan zeggen tegen de stiefmoeder of dat deze het beter zal doen in de opvoeding. Marie Charlotte haar kinderen waren ook nog zeer jong op het moment van de scheiding en zeven jaar later kijkt ze er zo op terug;

“Ja wel dat was een redelijk emotionele bedoening. [...] Ik weet dat ze samen waren, zij [stiefmoeder] heeft een crèche. Er staan in de EOT³ misschien wel een beetje belachelijke dingen, maar er staat daar onder andere in dat [zoon] moest blijven gaan naar de crèche waar hij zat en niet bij haar. Ja een beetje al zo'n dommigheden. Alleh toen zeker geen dommigheden, als je er nu zo achteraf op terugkijkt, nu wel.” (Marie Charlotte)

Marie Charlotte vond het moeilijk om haar kinderen lang bij de stiefmoeder alleen te laten. Niet alleen vanuit een wantrouwen naar de stiefmoeder, maar ook omdat dit als jonge moeder moeilijk is om je kinderen 'af te geven' terwijl je zelf kersvers mama bent. Dit ervaart ook Gerda heel sterk die stelt dat; '[de stiefmoeder] er zo veel mogelijk moet afblijven.' Het gaat tenslotte om haar dochter. Stiefmoeders kunnen dus aanvankelijk als concurrenten worden beschouwd door moeders kort na de scheiding.

Daarnaast mag een stiefmoeder niet teveel 'moederen' over de kinderen omdat de existentiële loyaliteit tussen de moeder en het kind (Michielsen, Steenackers & Mulligen, 2010) hierdoor in het gedrang kan komen. Bovendien mogen stiefmoeders het gezag of het mandaat van de biologische ouders niet trachten te ondermijnen. Deze vaststelling lijkt vrij logisch wanneer gedacht wordt aan de positie van de vader. Als kinderen kunnen opmerken dat wat de stiefmoeder doet 'ook voor papa oké is' en 'dat hij opnieuw gelukkig is' dan is het vrij makkelijk om ook een loyaliteitsband op te bouwen met de stiefmoeder. Dit is dan een verworven loyaliteitsband (Michielsen, Steenackers & Mulligen, 2010). Het is niet alleen belangrijk dat kinderen tot deze observatie komen, ook de moeder voelt zich comfortabeler wanneer de stiefmoeder een steunpilaar is voor hun ex – partner.

³ EOT = echtscheiding met onderlinge toestemming

Uit deze definiëring kan geconcludeerd worden dat vrouwen enerzijds terugvallen op de moederschapideologie (Reger, 2001) om betekenis toe te kennen aan de rol en taak van een stiefmoeder. Er wordt een hoge mate van zorgzaamheid en betrokkenheid verwacht van deze vrouwen. Dit kent drie dimensies: (1) moeten zorgen voor de kinderen, (2) corrigeren om afspraken na te leven binnen het gezin en (3) emotioneel de ex – partner en de kinderen ondersteunen. Dit zit ook vervat in de derde dimensie van maternal gatekeeping (Allen & Hawkins, 1999) waarbij een vrouw door de gedifferentieerde genderrollen zichzelf eerder als expert percipieert dan een man. Dit zou betekenen dat moeders de poort tot zorg openlaten voor de stiefmoeder omdat genderideologie primeert op de bloedband (Levin, 1997).

Echter, door het bestaan van het culturele schema van intensief moederschap (Hays, 1996) worden moeders aangesproken niet alleen op hun ouderidentiteit maar ook specifiek op hun identiteit als moeder. Dit wordt duidelijk wanneer moeders benadrukken dat de stiefmoeder voldoende afstand dient te houden zodat de eigen exclusieve rol als moeder wordt bewaard. Dit gaat terug op de tweede dimensie van maternal gatekeeping (Allen & Hawkins, 1999). Dit zorgt ervoor dat er terughoudendheid is om een grote opvoedende taak aan de stiefmoeder toe te kennen. Door de aanwezigheid van existentiële loyaliteit (Michielsen, Steenackers & Mulligen, 2010) stellen niet alleen moeders, maar ook kinderen grenzen aan het mandaat van de stiefmoeder zoals reeds kort werd belicht.

In het tweede luik van deze analyse wordt deze definiëring gekaderd binnen het grotere gezinssysteem. De focus ligt op de grote algemene tendensen in de data om zo de belangrijkste verschillen tussen gezinnen aan te duiden. Op basis van bovenstaande standaard gaan moeders de komst van de stiefmoeder evalueren. Deze positieve of negatieve evaluatie komt in het verhaal van moeders terug als een kosten / baten – analyse voor het welzijn van de kinderen. Deze evaluatie is een eerste stap voor de moeders om al dan niet te interveniëren in de taak van de stiefmoeder. Hoewel het een noodzakelijke voorwaarde is die richting geeft aan de strategie is het geen voldoende voorwaarde. Ook andere elementen uit de interpersoonlijke processen binnen het gezin beïnvloeden de uiteindelijke strategie van de moeder.

4.2. Typologie maternal gatekeeping tegenover de stiefmoeder

Van stiefmoeders wordt verwacht dat ze optreden als medeopvoeders binnen het gezin. Dit houdt een drieledige taak waarbij ze (1) moeten zorgen voor de kinderen, (2) corrigeren om afspraken na te leven en (3) emotioneel de ex – partner en de kinderen moeten ondersteunen. Om de existentiële loyaliteit niet te bedreigen moeten stiefmoeders voldoende afstand bewaren en het gezag van beide ouders respecteren binnen het nieuw samengesteld gezin. Als een stiefmoeder hierin een overtreding maakt dan is het niet noodzakelijk zo dat ze wordt uitgesloten tot haar taak als mede - opvoeder. Het kan ook dat moeders en stiefmoeders als partners samenwerken in de opvoeding van de kinderen en elkaar niet als concurrenten beschouwen. Dit komt omdat een gezin een systeem is dat meer interacties omvat dan de dyadische band tussen de moeder en de stiefmoeder.

Met bovenstaande definitie over de taak van de stiefmoeder in het achterhoofd en inzicht over de gevoeligheden die deze definiëring inhoudt, zal nu worden gefocust op de evaluaties van moeders over de taak en rol van de stiefmoeder. Deze evaluatie vormt een belangrijke basis voor moeders om zorg door de stiefmoeder te kunnen toelaten. Er wordt geopteerd om een onderscheid te maken tussen een positieve en een negatieve evaluatie om een te vergaande complexiteit te vermijden. Deze evaluatie is geen puur rationeel gegeven, moeders vertellen wellicht tijdens de interviewsituatie op een veel rationeler manier. Het is belangrijk om mee te nemen dat deze wel beïnvloed zijn door de gezinsgeschiedenis. Dit wordt ook duidelijk in het feit dat de evaluatie op zich niet voldoende is om tot effectieve actie over te gaan en dat het handelen van de moeders zit ingebed in de grote gezinsdynamiek. Kenmerken van de vader en de kinderen worden in de typologie mee opgenomen (zie bijlage 8).

Moeders nemen over het algemeen een positieve houding aan tegenover de stiefmoeder wanneer er geen bezorgdheden zijn over de zorgkwaliteiten van de stiefmoeder die de groeikansen van de kinderen ernstig zouden beperken. Deze moeders weten dat de stiefmoeder hun kinderen geen pijn zal doen of hen zou helpen mochten ze in de problemen komen, zoals ook Gerda vaststelt;

“[Angst] zoals in de film zou zijn; een boze stiefmoeder. Ze mag Melissa niet bewust pijn doen om haar pijn te doen [...] Dus dat was wel een geruststelling dat ik dan foto's van Melissa zag en dat ze er goed uitzag[...] en dan ook vrienden die me vertelden dat ze er wel goed voor zorgt. Da was wel een positief ding. [...] Maar ik ga ze toch geen blik waardig gunnen.” (Gerda)

Dit citaat toont aan dat het niet evident is voor moeders om zich te positioneren tegenover de stiefmoeder en dat goede zorg van de stiefmoeder niet automatisch betekent dat de moeder zich verbonden voelt met de stiefmoeder als een mede – opvoedster binnen het gezin. In deze invulling betekent een positieve houding eerder een neutrale verhouding omdat de stiefmoeder ‘gewoon’ doet wat wordt verwacht als stiefouder binnen een nieuw samengesteld gezin. De houding kan echter ook zeer positief zijn waarbij de stiefmoeder als een ‘tweede mama’ wordt beschouwd omdat ze het gezin onder haar hoede neemt of omdat ze steeds ‘taarten bakt’ en ‘kinderfeestjes’ organiseert. Megan apprecieert in de stiefmoeder dat; ‘ze het ook eens tegen [ex – partner] kan schermen voor mijn zoon’ en Axana zegt; ‘Ze heeft hen beiden in een vakantiejob geholpen’.

Het vertrouwen in de stiefmoeder is er niet voor honderd procent; ‘ik zou niet willen dat [zoon] meer tijd bij haar is’, zo stelt Rita. Deze stiefmoeders maken fouten in de perceptie van de moeder. Een voorbeeld hiervan is het ongelijk behandelen van eigen kinderen en stiefkinderen. Toch zijn het zaken die gerelativeerd kunnen worden in het licht van de baten die de stiefmoeder meebrengt voor het gezin. Dit kan bijvoorbeeld de komst van halfbroer of – zusje zijn. Hierdoor gaat de zoon van Rita liever naar zijn vader en zal de zoon van Sofie toch een uitgebreider netwerk hebben om later op terug te vallen. In de kern gaat het erom dat deze moeders vaststellen dat hun kinderen graag bij de vader verblijven en dat de stiefmoeder inspanningen levert om het verblijf goed tot aangenamer te laten verlopen doordat ze ‘een positieve invloed hebben op de vader’ of ‘niet rancuneus zijn’ tegenover hun kinderen.

Aanvankelijk was er bij Axana de indicatie dat er een negatieve evaluatie over de acties van de stiefmoeder zou zijn. Zo vertellen de kinderen van Axana dat ze ‘de kuisziekte heeft’ en ‘dat alles altijd rond haar kind draait’. Axana kan het verhaal van haar kinderen relativiseren omdat ze weet dat haar jongste zoon misschien ietwat jaloers is en hierdoor met een gekleurde bril de zorg van stiefmoeder evalueert. Daarnaast is Axana onthaalmoeder en beseft ze dat het wellicht niet evident is voor een moeder om haar zorg en liefde te delen. Axana kan dit wel omdat ze dit een onderdeel uitmaakt van haar professionaliteit. Het zorgt voor begrip ten aanzien van de stiefmoeder. Deze case toont, zoals eerder werd aangehaald, dat de evaluatie van de stiefmoeder gebeurt vanuit het referentiekader van de moeder.

Bovendien toont de case van Axana dat de acties van de stiefmoeder onderworpen worden aan permanente evaluatie. Gedurende enkele jaren is er een slecht contact tussen haar kinderen en hun stiefmoeder. Door het slechte contact gaan de jongste zonen na een aantal jaar minder op bezoek bij hun papa. Toch merkt Axana op dat de stiefmoeder een zeer positieve bijdrage heeft geleverd aan de ontwikkeling van haar twee jongste zonen door hen in een vakantiejob in te leiden en daarbovenop heeft de stiefmoeder ervoor gezorgd dat één van hen kan doorgroeien tot filiaalleider op zijn werk. Het is mogelijk dat de balans tussen kosten en baten voor Axana slechts recentelijk voor een positieve evaluatie zorgt van de bijdrage van de stiefmoeder. Dit veranderingsproces en het traject dat mogelijk wordt voor moeders om te veranderen van strategie wordt uitgebreider besproken in het derde luik van deze rapportage.

Kortom, het aannemen van een positieve houding van de moeder tegenover de aanwezigheid van de stiefmoeder betekent niet dat het louter gaat om een positief verhaal waarbij er geen ergernissen of bezorgdheden zijn. Gezinnen zijn zeer complex en een kluwen van interacties zorgt ervoor dat een loutere zwart wit verhouding niet mogelijk is, daarnaast werd reeds duidelijk dat ook de definiëring van de rol van de stiefmoeder niet zonder problemen is. Het is echter wel mogelijk om de negatieve houding van de moeder tegenover de stiefmoeder te onderscheiden van de positieve omdat de balans tussen kosten en baten hier niet langer in evenwicht is. Bovendien lijkt het zo dat de acties ondernomen door de stiefmoeder voor deze moeders en kinderen een beperking inhouden voor de ontwikkelingskansen binnen het gezin.

Zo weigeren enkele stiefmoeders om medicatie die voorgeschreven was op doktersadvies toe te dienen aan hun stiefkinderen omdat ze niet akkoord gaan met de diagnose. Dit was zo voor Caroline en Kimberley. Deze beslissing door de stiefmoeder vormde voor hen dan ook een vertrouwensbreuk in de zorgkwaliteiten van de stiefmoeder. Een andere stiefmoeder liet de veertienjarige zoon van Monica een nacht alleen bij de vaart omdat zij en de vader niet zouden thuis zijn die avond. Monica kwam dit toevallig te weten doordat ze die voormiddag met haar fiets haar zoon aantrof slapend op een zitbank bij het water. Voor Trees was het moeilijk om haar zoon achter te laten bij de vader omdat zowel de vader als de stiefmoeder kampten met een alcoholproblematiek. Deze voorbeelden tonen aan dat er soms een terechte bezorgdheid is met betrekking tot de opvoeding in het gezin van de vader.

Soms zijn moeders negatief en terughoudend zonder dat er één actie van stiefmoeder kan aangeduid worden als keerpunt of als doorslaggevende actie. Deze voorbeelden tonen dat deze evaluatie eerder een gevoelsmatig gegeven is met betrekking tot loyaliteit binnen het gezin dan een rationeel gebeuren (Weaver & Coleman, 2010). Bij Hortensia behandelt de stiefmoeder haar dochters niet als haar eigen kinderen. Hoewel Hortensia dit vervelend vindt, is het een kost die niet voldoende groot is om de ontwikkelingskansen van de kinderen te beperken. Dit zorgt er wel voor dat de dochters zich niet comfortabel voelen bij de stiefmoeder en dat ook Hortensia moeilijk nog positieve elementen ziet in de aanwezigheid van de stiefmoeder. Ook bij Elke is het de combinatie van sterk verschillende opvoedingsstijlen tussen beide gezinnen, kinderen laten buitenspelen zonder toezicht, verbod voor de kinderen om lang in het bad te zitten en het niet meer mogen eten van aardappelen die ervoor zorgen dat Elke niet tevreden is met de komst van de stiefmoeder.

Het onderscheid tussen een positieve en een negatieve houding ten aanzien van de stiefmoeder zorgt al dan niet voor een bereidheid van moeders om zorg toe te laten. Dit wordt gevisualiseerd in de rijen van tabel 1. Moeders met een positieve evaluatie willen zorg toelaten terwijl moeders met een negatieve relatie de betrokkenheid van de stiefmoeder liever willen beperken. Zoals reeds eerder wordt aangehaald is dit onderscheid niet voldoende om de gedragsmatige component, het al dan niet interveniëren in het gezin van de vader, te begrijpen. Kenmerken zoals het contact met de kinderen of ex – partner en aspecten van de moederidentiteit zijn hierin belangrijk. Deze elementen bepalen of moeders overgaan tot actie. Dit leidt tot vier strategieën van poortwachtergedrag. In bijlage 8 worden de types uit tabel 1 gekoppeld aan de belangrijkste vaststellingen die de vier types van elkaar differentiëren.

Tabel 1: Typologie strategieën poortwachtergedrag moeder

Resultaat evaluatie ↓	Resultaat gezinsinteracties →	Geen interventies ⁴	Interventies
Zorg toelaten (positief)		Partnerschap (1)	Management (2)
Zorg niet toelaten (negatief)		Onbekend (3)	Vijandschap (4)

⁴ Met interventie wordt bedoeld een duidelijke en zeer specifiek gerichte actie naar de stiefmoeder om haar rol binnen het nieuw samengesteld gezin te veranderen. Deze definiëring is belangrijk omdat dit het belangrijkste onderscheid maakt tussen de categorieën 1 – 3 & 2 – 4.

4.2.1. Partnerschap

Er is een positieve houding ten aanzien van de stiefmoeder. De positieve houding is geen voldoende voorwaarde om zorg zonder interventie toe te laten, het is echter wel een noodzakelijke voorwaarde om zorg te kunnen toelaten van de stiefmoeder. Moeders in deze categorie zullen geen actie ondernemen om het gedrag van de stiefmoeder te veranderen. Kenmerkend voor deze situatie is dat er een moeilijk contact is met de ex – partner, zoals ook Megan verduidelijkt;

“Dus ik was wel blij voor twee dingen dat Daisy er was; ten eerste Ivan was van mijn schouders af. Hij was veel minder lastig tegenover mij. Hij kon dingen waar hij niet uit geraakte, wel dan belde hij daarvoor. En een keer dat Daisy er was viel dat weg, dus voor mij was dat: ‘oef, ik ben er vanaf.’ En ook je kan wel bemiddelen tussen Ivan en Roel en ik merk dat ze ook wel es kan schermen voor Roel.” (Megan)

In bovenstaand citaat haalt Megan enerzijds de meerwaarde van de stiefmoeder aan voor haar zoon, namelijk het feit dat ze voor hem eens kan ‘schermen’ anderzijds is er voor Megan ook een voordeel verbonden aan de komst van de stiefmoeder. Megan en haar ex kunnen na de scheiding moeilijk met elkaar praten. Hoewel er wel eensgezindheid is over de manier en de inhoud van de opvoeding is de communicatiestijl verwijtend waardoor conflict ontstaat tussen de ex – partners. Dit zorgt ervoor dat als Megan ‘iets moet bekomen’ dat ze contact opneemt met de stiefmoeder in plaats van met haar ex. Ook Eline en Vaik merken op dat het contact tussen hen en hun ex – partner ‘gekalmeerd’ is door de komst van de stiefmoeder. Eline kan afspraken maken over de kinderen met zowel de stiefmoeder als met de vader. Vaik drukt via een Facebook bericht haar dank uit voor de goede zorgen van de stiefmoeder. Dit contact wordt beperkt tot een minimum en is bedoeld om erkenning te geven voor de inspanningen geleverd door de stiefmoeder.

Bij Katleen verloopt de situatie niet helemaal hetzelfde als bovenstaande cases. Ze ziet een betrokken rol voor een stiefmoeder weggelegd. Doordat de echtscheidingsprocedure echter nog niet officieel voltrokken is en de ex - partners hierdoor in een manifest conflict over de verblijfsregeling van de kinderen verkeren, is de houding tegenover de stiefmoeder eerder beperkt. Zowel de moeder als de vader stellen poortwachtergedrag om voldoende contact met de kinderen te behouden. Katleen is bereid om een werkbare relatie op te bouwen met de stiefmoeder eenmaal de situatie gekalmeerd is. Nu merkt Katleen op dat de stiefmoeder voor haar kinderen verjaardagscadeaus koopt en interpreteert dit als een inspanning van de stiefmoeder om een goede band op te bouwen met haar kinderen.

Net zoals Katleen heeft ook Axana geen contact met de stiefmoeder of met haar ex – partner. Er is sinds de scheiding geen contact geweest met de vader en de kinderen gaan slechts om de twee weken een weekend op bezoek bij hun vader. Toch is het zo dat gedurende de adolescentie van Axana's kinderen de poort tot zorg openstond omdat het contact tussen de kinderen en de stiefmoeder beperkt was en er eveneens een strikte grens bleef tussen beide gezinssystemen.

4.2.2. Management

Deze moeders nemen eveneens een positieve houding aan ten aanzien van de stiefmoeder en zorg wordt hier tot op zekere hoogte toegelaten door de moeder. Deze strategie van maternal gatekeeping kan als beste illustreren hoe poortwachtergedrag bedoeld is om ook grenzen te bewaken in de ouderschapsrollen binnen het nieuw samengestelde gezin. Er is een neutraal tot goed contact met de ex – partner waarbij er regelmatig overleg wordt gepland tussen beide gezinssystemen over de opvoeding. De moeder zal met de vader overleggen over de rol en het takenpakket van de stiefmoeder. De grenzen worden bewaakt en bij een overtreding formuleren de moeders advies over hoe problemen in de toekomst kunnen worden aangepakt. Rita maakt dit duidelijk onder volgende bewoording:

“Dus dan ben ik ook naar Hans [ex - partner] geweest, en ik heb gezegd; Hans, als hij stout is dan moet hij gestraft worden, geen probleem, zet hem in de hoek, en als er es geslagen moet worden, dan moet jij slaan of ik slaan, maar bijvoorbeeld ook als oma es slaat, dan gaat hij daar nooit iets van zeggen. Terwijl toen dat Lisa [stiefmoeder] geslagen had, toen had hij daar wel iets van gezegd. Dat het kind ook verschil maakt in van wie hij dat aanvaardt.”
(Rita)

Rita laat zorg door de stiefmoeder toe, zo geeft ze duidelijk aan dat de stiefmoeder haar zoon mag corrigeren door haar zoon bijvoorbeeld een tijdje in de hoek te plaatsen. Het geven van een pedagogische tik door stiefouders is een vorm van straffen waar consensus over lijkt te bestaan dat dit niet wordt uitgevoerd door stiefouders. Bij Marie Charlotte had de stiefmoeder ook eens geslagen naar één van haar zonen en toen maakte ze de afspraak met haar ex – partner dat geen van de ouders of stiefouders nog zou slaan als straf. Hoewel dat het slaan door de stiefouder als een ernstige transgressie kan beschouwd worden, wordt binnen deze gezinnen een escalatie van het conflict vermeden door de open en constructieve communicatie in het oudersysteem. Dit wordt binnen de literatuur ook aangeduid als beschermfactor om ontwikkelingsproblemen binnen het nieuw samengesteld gezin te vermijden (Coleman et. al., 2001; Golish, 2003).

Van de stiefmoeder wordt verwacht dat ze goed zorgt voor de kinderen, maar een zekere afstand bewaart wat de opvoeding betreft; adviseren mag maar geen beslissingen nemen. Dit wordt duidelijk in uitspraken als; ‘als het gaat over belangrijke beslissingen dan laten we er geen partners tussenkomen’, ‘ik verwacht niets van haar’ of ‘wij gaan samen naar oudercontacten, maar zonder partner!’ In vergelijking met moeders die een partnerschap (4.2.1.) willen of kunnen aangaan met de stiefmoeders is de rol en het takenpakket van de stiefmoeder hier duidelijker afgebakend. Deze moeders geven aan dat de stiefmoeder ook weinig kan bijdragen in de zorg omdat beide ouders op één lijn staan wat de opvoeding betreft en hierover constructief met elkaar communiceren. Dit laatste vormt een tweede belangrijke verschil met de voorgaande categorie.

Een derde verschil met de moeders die een partnerschap aangaan is dat deze moeders de situatie willen managen en ze verwijzen hiervoor vaker dan andere moeders naar de eigen moederidentiteit. Ze spreken meer dan andere moeders met het woord ‘mijn’ kinderen. Daarnaast verwijzen ze ook naar het feit dat ze ondanks de scheiding ‘full time’ mama willen blijven of nog steeds ‘hun taak’ als mama ten volle willen blijven uitvoeren. Het idee dat er gedifferentieerde genderrollen bestaan binnen het gezin is hier ook aanwezig; ‘een man is meer op zijn werk gefixeerd’, ‘als moeder scherm je meer voor je kinderen dan een man’ en ‘een mama is toch niet hetzelfde als een papa’. Hoe dit verschil zich in de praktijk uit, valt zeer moeilijk te verklaren. Daarbij is het niet alleen opvallend dat ze de rol van de stiefmoeder sturen, ook de vaders krijgen advies over hoe ze hun vaderrol kunnen opnemen ten aanzien van hun kind; ‘Ik heb het hem [vader] gezegd, als je wil dat je zoon blijft komen ga je toch meer moeten investeren in quality time.’

De drie dimensies die Allen en Hawkins (1999) hebben vastgelegd als de kernfacetten van maternal gatekeeping komen hier op de voorgrond. De moeders als managers komen overeen met de klassieke invulling over hoe maternal gatekeeping zich in de praktijk uit. Dit betekent dus dat de poort tot zorg openstaat (Trinder, 2008) maar dat de handelingen van andere verzorgers gecoördineerd worden. Het samenspel en de afweging tussen het idee van de moederschapideologie (Reger, 2001) en intensief moederschap (Hays, 1996) komen hier mooi tot uiting. Beide culturele schema’s sluiten elkaar niet uit maar leiden tot een duidelijke poortwachterstrategie ten aanzien van de stiefmoeder. Er kan ook vastgesteld worden dat de ideeën van Hays (1996) vervat zitten in de tweede dimensie van maternal gatekeeping terwijl de ideeën van Reger (2001) eerder vervat zitten in de derde dimensie.

Tot slot is het belangrijk om hierbij op te merken dat de managers niet de enige moeders zijn die zich aangesproken voelen op de moederidentiteit. Kimberley geeft aan dat ze het als moeder ‘toch wel best weet’. Caroline benadrukt dat ‘zij wel de mama blijft’. Hanne spreekt over ‘dat is mijn gevoel als moeder’. Daarnaast zijn er ook andere respondenten die verwijzen naar de gedifferentieerde genderrollen van een vrouw en een man. Zo stelt Elke dat het niet evident is om ‘een kind af te geven aan een vader alleen’ of Katleen stelt dat haar ex een deel van ‘haar’ huishoudelijk taken ‘afpakte’.

Toch is het zo dat deze verwijzingen naar de prominente moederidentiteit enkel in combinatie met een intact oudersysteem leiden tot de specifieke interventies van de moeder als manager. Om een adviserende rol op te nemen moet er communicatie zijn waarbij de vader bereid is om naar het verhaal van de moeder te luisteren. Als de ouders nog in een fase van manifest conflict verkeerd zijn of de vader stelt eveneens poortwachtergedrag dan zal de moeder een andere strategie gebruiken.

4.2.3. Onbekend

Binnen deze derde categorie is het moeilijk om de strategie van de moeder duidelijk te definiëren. Vanuit het verhaal van de moeders zou eerder kunnen gesteld worden dat ze een negatieve of neutrale houding aannemen ten aanzien van de stiefmoeders zorgkwaliteiten. Deze moeders hebben te weinig informatie om de situatie accuraat in te schatten en kunnen dan ook geen oordeel vellen om in te grijpen in het gezinssysteem van de vader. Dit komt enerzijds omdat de kinderen weinig vertellen over de gebeurtenissen in het gezinssysteem van de vader en anderzijds omdat het oudersysteem intact is.

De zoon van Hanne vertelt weinig over de stiefmoeder tegen zijn moeder en benadrukt enkel dat zij hem ongelijk behandelt. Hoewel dit Hanne tegen de borst stuit, vindt zij dat het niet haar taak is hierover iets te zeggen. Bovendien maakt Hanne de bedenking dat de visie van haar zoon ook een subjectieve weergave is van de gebeurtenis in het gezin van de vader. Ze wil haar zoon dan ook niet ‘opstoken’ tegen de stiefmoeder die zich over het algemeen ‘op de achtergrond houdt’. Sonja weet dat één van haar zonen een slechte relatie heeft met de stiefmoeder maar weet niet wat er gebeurd is. Geen van haar kinderen spreekt over de gezinssituatie bij hun vader.

Er is regelmatig contact is met de vader over de opvoeding van de kinderen. De ouders slagen erin om via overleg afspraken te maken. Het contact in het gezin van Sonja verloopt vlotter dan in het gezin van Hanne omdat deze laatste moeder soms pogingen onderneemt om de vader te beïnvloeden. De ex – partner van Hanne stelt poortwachtergedrag om de belangen van zijn nieuwe vrouw en zoon uit het tweede huwelijk te beschermen en benadrukt dat Hanne ‘zich niet moet moeien’. Hanne wil een conflict vermijden om het welzijn van de kinderen te beschermen en biedt weinig weerstand. Sonja benadrukt dat haar ex – partner en zichzelf zich vanaf het begin ‘niet gemoeid hebben met elkaar’ en ziet dit als een sterkte; ‘We zaten vlug op dezelfde lijn en iedereen deed het om de rust te bewaren.’

Een bemiddelde en conflictvermijdende communicatiestijl lijkt in beide gezinnen centraal te staan. Deze categorie toont het belang van informatiecirculatie binnenin het nieuw samengestelde gezin in combinatie met een communicatiestijl dat gebaseerd is op wederzijds vertrouwen.

4.2.4. Vijandschap

Er is een negatieve houding ten aanzien van de zorgkwaliteiten van de stiefmoeder. Deze negatieve houding is een noodzakelijke voorwaarde om te interveniëren in het gezinssysteem van de vader. Binnen geen enkele groep mama’s van deze typologie is de negatieve houding zo duidelijk uitgesproken. De moeders die een vijandige houding aannemen tegenover de stiefmoeders zijn zeer goed geïnformeerd over de transgressies ten aanzien van de subjectieve doch algemene perceptie rond stiefmoederschap. Dit kan omdat alle kinderen in deze groep uitgebreid vertellen tegen hun moeder over de gebeurtenissen in het gezin van de vader. De voorbeelden van overtredingen die worden aangehaald, leiden tot loyaliteitsproblemen binnen het gezin:

Kimberley: “Ofeen keer te kijken of eens aaitjes te doen en dat mocht niet van haar. Hij mocht daar [halfbroer] niet aankomen van haar en dan is hij beginnen met moeilijk doen.”

Interviewer: “Is het bedplassen pas begonnen op het moment dat het derde kindje erbij kwam?”

Kimberley: “Ja, inderdaad, toen is dat pas begonnen want ik ja, toen is hij beginnen met bedplassen. Hij was jaloers he. Jah, want kijk, ze is bevallen in de week dat Mario [zoon] normaal nog bij hen was en ja, dus hij was super trots dat hij een nieuwe broer had en hij wou mee naar het ziekenhuis maar hij mocht niet mee.”

Zoals bovenstaand citaat omschrijft, leiden de handelingen van de stiefmoeder tot een situatie waarbij het kind zich niet volwaardig een lid van het gezin kan voelen. Kimberley haar zoon was zeer blij toen hij hoorde dat hij in het gezin van zijn vader een halfbroertje zou krijgen omdat hij bij zijn mama enkel een zusje had, echter op het moment dat de halfbroer geboren wordt, dan mag hij van de stiefmoeder niet mee helpen in de zorg voor zijn nieuwe broertje. Dit verbod staat in contrast met het feit dat de stiefbroer van Mario wel mee mocht naar het ziekenhuis. In het gezin van Hortensia is de situatie waarbij de kinderen van de stiefmoeder inlegkruisjes van een merknaam mogen gebruiken, terwijl de dochters van Hortensia het witproduct moeten gebruiken, ook een duidelijke marker van dit soort uitsluiting. Monica's zoon mag niet zoals alle leden in het gezin bij zijn vader mee – eten met het voedsel in de koelkast, maar krijgt van de stiefmoeder een aparte koelbox met het eten dat hij mag consumeren.

Een andere vorm van transgressie is wanneer de stiefmoeder het gezag van de moeder openlijk in vraag stelt, zoals in het gezin van Caroline wanneer de ADHD diagnose door de stiefmoeder in vraag wordt gesteld;

“Wel, [...] ik was daar dus echt niet mee, alleh het is ook niet mooi naar hen toe (duidt kinderen aan op het genogram) dat die diagnose in vraag gesteld werd. Dus ze [de stiefmoeder] is zij naar school geweest om te zeggen dat Margot [dochter] geen ADHD had [...]. Dus die leerkracht voelde zich waarschijnlijk wat verdeeld en had gezegd dat ze eigenlijk geen verschil op merkte ofdat Margot die Rilatine nu pakte of niet. Dus met alle gevolgen van dien, de Rilatine werd afgeschaft en Margot kon plots niet meer volgen op school.” (Caroline)

De stiefmoeder in de case van Caroline zorgt ervoor dat de medicatie wordt stopgezet in het gezin van de vader. Aanvankelijk wil Caroline de medicatie blijven toedienen maar door de aard van deze medicatie (werkt enkel indien regelmatig wordt ingenomen) moet Caroline het gebruik stopzetten. Deze situatie is gelijkaardig aan wat in het gezin van Kimberley gebeurt wanneer de stiefmoeder de epilepsie diagnose betwijfelt en de medicatie niet langer wil toedienen. In het gezin van Elke heeft de zoon autisme, hoewel de kinderpsychiater medicatie wil opstarten kan dit niet omdat de stiefmoeder niet akkoord gaat met de diagnose.

In het gezin van Trees heeft slechts één van haar kinderen nog contact met de vader enige jaren na de scheiding; het contact met de stiefmoeder wordt stopgezet omwille van een drankproblematiek en familiaal geweld. Hoewel dit gedrag als niet zorgzaam kan worden beschouwd, verschilt deze transgressie van bovenstaande omdat deze niet rechtstreeks gericht was op kind. Trees is de enige moeder waarbij de betrokkenheid van de stiefmoeder meteen stopt na de transgressie.

Deze negatieve evaluatie van de zorgkwaliteiten van de stiefmoeder leidt tot verschillende soorten interventies door de moeder. Een eerste route die gevolgd wordt, is het contacteren van de ex – partner. Kenmerkend voor deze groep mama's is dat er een moeilijk contact is met de vader. De vaders in deze situatie bevinden zich tussen twee vuren waarbij ze enerzijds de visie van de stiefmoeder willen volgen en anderzijds de belangen van hun eigen kinderen moeten beschermen. De vaders kiezen ervoor om loyaal te zijn aan hun nieuwe partner en verdedigen de belangen van het nieuw gevormde kerngezin. De strategie van deze vaders lijkt gelijkaardig aan wat Coleman et. al. (2001) beschreven als 'de bewaak en bescherm ideologie'. Vaders stellen poortwachtergedrag waarbij ze een strikte grens tussen beide gezinsystemen willen bewaren. Hoewel Coleman et. al. (2001) deze dynamiek beschrijven voor vaders met zowel biologische als met stiefkinderen, stellen vaders zonder stiefkinderen in deze studie ook poortwachtergedrag. Het lijkt erop dat men dan vooral sociale steun aan de nieuwe partner wil verlenen.

Als deze moeders de vader contacteren krijgen ze reacties als: 'Het is elk zijn gezin', 'Ik heb alimentatie betaald dus waar zaag je nog van?', 'Het is buigen of barsten voor de kinderen' of 'jij bent de slechte moeder'. Er is een teleurstelling bij de moeders omdat ze vinden dat hun ex – partner de verkeerde prioriteiten stelt. Omdat ze zich niet gehoord voelen, nemen de meeste moeders contact op (al dan niet rechtstreeks) met de stiefmoeder om over hun bezorgdheden te spreken. Hoewel ze formeel te kennen geven dat de stiefmoeder een andere aanpak mag hebben, benadrukken ze de eigen rol als expert door het biologische moederschap, zo stelt Kimberley; "Jij hebt daar nog niet zoveel verstand van, ik het hem zelf al vier jaar opgekweekt, ik weet hoe Mario in elkaar zit". Elke nodigt de stiefmoeder uit voor een gesprek bij de kinderpsycholoog van haar kinderen, wanneer deze begint te wenen besluit Elke om niet verder door te vragen over de situatie.

In alle situaties leidt dit tot een verdere escalatie van het conflict waarbij er heen en weer scheld e-mails of berichten worden gestuurd, zoals dit tekstbericht van de stiefmoeder in het nieuw samengesteld gezin van Monica illustreert; “Ja, Nand (zoon van Monica) gaat liever werken op jouw verjaardag dan dat hij naar jou toekwam.” In deze gezinnen wordt dan een hele tijd deze negatieve communicatie verder gezet, tot één van beide partijen beslist om de communicatie in het geheel stop te zetten.

In een volgende fase van het conflict verloopt de communicatie via de kinderen. Dit plaatst, zoals ook Coleman et. al. (2001) en Golish (2003) reeds aantoonde een grote druk op het gezin. Dit vormt de tweede route om de zorg van de stiefmoeder te beperken namelijk door in te praten op de kinderen. Zij vormen de enige connectie tussen beide gezinsystemen. Aanvankelijk geven alle moeders aan dat ze niet met de kinderen over het conflict praten maar doorheen het verhaal wordt duidelijk dat deze moeders van strategie veranderen wanneer ze via de vader en de stiefmoeder geen invloed kunnen uitoefenen. Ze hebben dan niet langer ‘compassie’ met de vader of de stiefmoeder en ‘zeggen het dan tegen de kinderen zoals het is’. Dit betekent dat de moeders in gesprek gaan met hun kinderen over wat fout loopt bij de vader, in plaats van enkel te luisteren, spreken ze nu ook een duidelijk waardeoordeel uit waarin ze tonen dat ze het contact liever beperken; ‘Mama is een oplossing aan het zoeken.’

De derde route waarmee moeders het contact tussen het gezin van de vader en de kinderen trachten te beperken is door het betrekken van een derde ‘neutrale’ partij die van buitenaf de situatie beoordeelt. Deze strategie vormt een belangrijk verschil met de moeders die de situatie willen managen (4.2.2.), deze schakelen geen hulpbronnen in omdat de communicatie in stand gebleven is binnen het oudersysteem. Het is niet automatisch zo dat de derde route pas gebruikt wordt wanneer de beïnvloeding via de kinderen (route 2) niet succesvol is, maar kan ook terzelfder tijd worden gehanteerd. Zo tracht Hortensia het poortwachtergedrag van haar ex – partner te doorbreken en de vader en stiefmoeder te dwingen om beter te zorgen voor de kinderen door te dreigen met doktersattesten of het verwittigen van de politie. Ook Kimberley, Monica, Trees en Elke doen beroep op een medische of correctionele autoriteit om de situatie in het gezin van de vader te beïnvloeden.

De betrokkenheid van de derde partij hoeft niet automatisch te betekenen dat het om een overheidsinstantie of organisatie gaat die intervenueert. Het is ook mogelijk dat de (ex schoon -) familie stappen onderneemt om de situatie in het gezin van de vader te beïnvloeden. De uitkomsten van een interventie door familie lijken moeilijker te voorspellen dan wanneer een formele instantie betrokken wordt. Alle moeders geven aan dat de vader minimale beïnvloeding toeliet wanneer hij gecontacteerd werd door een officieel orgaan terwijl het toch moeilijker is om gezag uit te oefenen via familie, zoals ook dit citaat van Monica illustreert;

Monica: “Oma heeft ook nog gebeld en zelfs mijn schoonzuster heeft ook nog es gebeld met hem [vader] [...]; ‘Allé heb es wat meer contact met uw kinderen, je hebt deze maar, je bent het vaderschap niet waard.’”

Interviewer: “En heeft hij daar naar geluisterd?”

Monica: “Neen, neen, neen.”

Interviewer: “En je moeder heeft ook nog gebeld?”

Monica: “Ja, inderdaad, [...] het enige wat ik haar heb horen zeggen was; ‘Je mag hun mama niet zwart maken bij hen, [...]. Je moet stoppen of je hebt met mij te doen!’ Hij heeft ook nog een tijdje getracht om te stoken, maar dat is nu wel weggevallen.”

Bovenstaand citaat moet gesitueerd worden in het verhaal van Monica; reeds twee van de drie zonen hebben beslist dat ze geen contact meer willen met hun vader noch hun stiefmoeder. De derde zoon gaat wel nog op bezoek bij de vader, maar krijgt vaak verwijten van de vader over zijn moeder te horen. De familie van Monica merkt op dat de kinderen lijden onder het conflict en contacteren de vader. Het is duidelijk dat de vader zich niet meteen laat beïnvloeden door zijn ex – schoonfamilie. Het is pas wanneer de oma blijft aandringen en uiteindelijk dreigementen uit dat de vader van strategie verandert.

In het gezin van Caroline is het haar ex – schoonmoeder, en dus de moeder van haar ex – partner die de kinderen gaat beïnvloeden om het contact met hun vader te verminderen. Hun oma benadrukt dat ze ‘een goede mama hebben’ en dat de familie ook weet ‘hoe hun stiefmoeder in elkaar zit’ (negatieve connotatie) waardoor het beter is dat ze meer bij hun mama blijven. Het is opmerkelijk dat deze oma kiest om de loyaliteitsband met haar kleinkinderen in stand te houden zelfs als dit betekent dat ze de band met haar zoon op de helling zet en door haar keuze ook zelf minder contact kan hebben met haar kleinkinderen.

In het gezin van Kimberley is het eveneens zo dat een familie interventie een belangrijke invloed heeft op de verblijfssituatie van haar zoon maar in tegenstelling tot bovenstaande situaties gaat het hier om een beïnvloeding extern aan de wil van Kimberley. Het is namelijk zo dat de moeder van de stiefmoeder weigert om Kimberley haar zoon als kleinkind te erkennen. Hierdoor wordt de vader onder druk gezet om zijn zoon niet langer te betrekken bij familiefeesten die met zijn nieuwe partner en schoonfamilie plaatsvinden. De zoon van Kimberley voelt aan dat hij niet gewenst is in het gezin van de vader.

Het resultaat van deze transgressies en de pogingen door verschillende actoren om de situatie te beïnvloeden is dat de verblijfsregeling veranderd wordt, waarbij de moeder het contact met de vader en de stiefmoeder beperkt. Caroline en Elke beslissen om de kinderen naar een school te laten gaan met verplicht internaat. Op die manier beperken ze het contact met de vader, maar moeten ze ook zelf contact met hun kinderen inleveren. Kimberley daarentegen wint een drie jaar durende procedure via de jeugdrechtbank met de steun van doktersattesten en een bewijs van kinderenwelzijn. In de situatie van Monica, Hortensia en Trees zijn de kinderen reeds ouder dan veertien jaar wanneer de problemen in het gezin van de vader plaatsvinden waardoor zonder gerechtelijke procedure het domicilieadres van de kinderen wordt verplaatst.

Het is hierbij belangrijk om op te merken dat deze geen controle hebben op de volledige gezinssituatie. De kinderen in deze nieuw samengestelde gezinnen bieden verzet tegen de beslissing van de moeder om het contact met de vader en stiefmoeder volledig te verbreken. Het is opvallend dat bij iedere case steeds één kind loyaal blijft aan de vader. Een duidelijke link kan hier opgemerkt worden met de status maintenance theory (Bonacich, Grusky & Peyrot, 1985). In de situatie van Hortensia is de steun voor de minder machtige ouder (Bonacich, Grusky, Peyrot, 1985) minst sterk uitgesproken. De oudste dochter stelt dat haar vader enkel nog de wettelijke vader is, terwijl de jongste dochter een compromis tussen de loyaliteit tracht te vinden door te stellen dat ‘ze met iedereen wil overeenkomen’.

Monica is het meest sprekende voorbeeld waarbij de twee oudste zonen bij de moeder inwonen omwille van een moeilijk contact met de stiefmoeder. De derde en jongste zoon blijft bij de vader wonen omdat 'deze anders niemand meer heeft'. De keuze om contact met de vader in stand te houden en openlijk loyaal te kunnen blijven is niet evident. De zoon lijdt mentaal onder zijn pogingen om aan beide ouders loyaal te kunnen zijn, dit wordt duidelijk doordat hij met zijn moeder vaak in dubbele standaarden communiceert; als hij op bezoek is bij zijn moeder dan deelt hij zijn negatieve ervaringen. Als Monica hierin meegaat door ook kwaad te spreken over haar ex – partner of de politie informeert over enkele gebeurtenissen, dan gaat haar jongste zoon in de verdediging en ontkent hij alles. Een week later koopt hij een taart voor zijn moeder om haar te bedanken voor de goede zorgen. Dit soort gedrag toont dat Monica's zoon worstelt met het conflict tussen beide gezinsystemen.

In het gezin van Trees is het eveneens zo dat de jongste zoon contact blijft houden met de vader. Het is het enige kind van Trees dat contact heeft gehad met de onzorgzame stiefmoeder. Dit betekent dat deze zoon rechtstreeks geconfronteerd werd met overmatig alcoholgebruik van zowel de stiefmoeder als de vader en aanwezig was bij het partner geweld. Hij wil zijn vader steeds nieuwe kansen geven en loyaal blijven ondanks de verslavingsproblematiek. De jongste zoon van Trees vindt 'aanknopingspunten' bij zijn vader doordat beiden een praktisch beroep uitvoeren. Wanneer hij bij zijn vader wil gaan helpen in de zelfstandige zaak dan wordt hij afgewezen door de vader. De jongste zoon gaat het gedrag van zijn vader ontschuldigen: 'Hij beseft het niet', waarmee de zoon bedoelt dat zijn vader het niet opzettelijk doet. Hierin vindt hij een motivatie om steeds opnieuw contact te zoeken. Volgens Trees krijgt haar zoon steeds opnieuw het deksel op de neus en dat doet haar pijn.

Bij Caroline is er één van de dochters die het gevoel heeft dat de stiefmoeder misbruik maakt van haar vader en 'zondigt' tegen het kerngezin omdat de kinderen niet openlijk loyaal kunnen zijn tegenover hun moeder. De kinderen van Caroline hadden de naam 'mama' in hun gsm vervangen door een willekeurige meisjesnaam zodat de stiefmoeder niet langer kon controleren ofdat ze tekstberichten stuurden met hun moeder terwijl ze bij de stiefmoeder verbleven. Daarnaast mochten ze hun mama niet langer begroeten wanneer haar tegenkwamen tijdens het winkelen in de supermarkt. Eén dochter tracht contact te houden met haar vader omdat ze hem in de tweestrijd tussen zijn kinderen en zijn nieuwe vrouw wil ondersteunen en hoopt dat hij alsnog voor hen zou kiezen.

In dit tweede luik van de rapportage wordt toegelicht hoe moeders tot een open dan wel een gesloten strategie van maternal gatekeeping komen tegenover de stiefmoeder. Dit onderdeel sluit aan bij de opbouw van deze studie waarbij in het eerste onderdeel van de analyse gefocust wordt op de beïnvloeding van gender en moederschap als twee tegenstrijdige culturele schema's in het afbakenen van de rol van de stiefmoeder in het nieuw samengestelde gezin. In dit tweede onderdeel neemt de complexiteit toe wanneer deze perceptie over stiefmoederschap gekaderd wordt binnen de interpersoonlijke processen in het gezin. De typologie is een uitstekende methode om te focussen op de elementen die zorgen voor andere uitkomsten tussen de verschillende gezinsystemen. In het derde onderdeel van de rapportage wordt gefocust op een positionering van de verschillende strategieën binnen de levensloop van de respondenten. De verandering doorheen de tijd staat daarbij centraal.

Het belangrijke startpunt is het evaluatieve oordeel van de moeder over de stiefmoeder. Een positieve evaluatie wordt toegeschreven aan een stiefmoeder wanneer er geen aanwijzingen zijn voor de moeder om de zorgkwaliteiten van de stiefmoeder te wantrouwen. De kinderen voelen zich comfortabel zowel bij de vader als bij de moeder. Fouten door de stiefmoeder worden gerelativeerd opdat deze opwegen in het licht van de baten. Een negatieve evaluatie betekent dat de kosten bij de komst van de stiefmoeder hoger zijn dan de baten voor de ontwikkelingskansen van de kinderen. Deze beoordeling van de definiëring leidt tot vier strategieën van poortwachtergedrag.

Wanneer moeders de stiefmoeder als een partner percipiëren (4.2.1.) in het nieuw samengestelde gezin is er een moeilijk contact tussen de ouders. De stiefmoeder is een welkome aanvulling in de zorg voor de kinderen. Moeders die de interventies van de stiefmoeder willen managen (4.2.2.) worden eveneens positief geëvalueerd maar kunnen moeilijker hun bijdrage voor het gezin aantonen doordat het oudersysteem na de scheiding intact bleef. De moeders als managers spelen hun moederidentiteit uit in contact met de vader om hun advies te legitimeren. In een derde strategie (4.2.3.) is het moeilijk voor de moeder om de zorgkwaliteiten van de stiefmoeder te beoordelen omdat er weinig informatie tussen beide gezinssystemen circuleert. Zorg door de stiefmoeder is toegelaten maar de moeder heeft hierin geen duidelijke rol. Als de moeder de stiefmoeder als vijand percipieert (4.2.4.) dan komt dit omdat er een negatieve evaluatie is van de zorg door de stiefmoeder en er is geen constructieve communicatie tussen de ex – partners om het conflict te managen. De kinderen worden bij het conflict betrokken waardoor er loyaliteitsproblemen optreden in deze gezinnen. Het is vaak een derde partij die een duidelijke en doorslaggevende rol speelt in het stopzetten van het contact met het gezin van de vader.

4.3. Conceptualisering van maternal gatekeeping binnen tijd en ruimte

Uit het voorgaande is het belangrijk om mee te nemen dat het niet evident is voor moeders om de rol en een taak van een stiefmoeder te omschrijven. Hoewel zorgende aspecten en betrokkenheid bij de opvoeding van de kinderen als belangrijke elementen naar voor komen, is het belangrijk dat stiefmoeders voldoende afstand bewaren. Een uitgebreid takenpakket voor de stiefmoeder is vaak bedreigend voor de moeder omdat deze de grenzen met de eigen exclusieve rol als moeder wil afschermen. Ondanks deze ambiguïteit is het niet noodzakelijk zo dat moeders de betrokkenheid van een stiefmoeder negatief gaan evalueren. De aanwezigheid van een stiefmoeder kan ook gepercipieerd worden als een positieve meerwaarde voor het gezin, bijvoorbeeld omdat zij emotioneel ontvankelijk is voor de kinderen en de vader ondersteunt in zijn rol als opvoeder.

De typologie toont dat gezinskenmerken zoals het communicatiepatroon tussen de ouders of poortwachtergedrag van andere actoren binnen de (uitgebreide) gezinscontext ervoor zorgen dat er verschillende trajecten van maternal gatekeeping tegenover de stiefmoeder mogelijk zijn. Het al dan niet stellen van poortwachtergedrag is niet louter een intrapersoonlijk proces maar ook interpersoonlijke interacties beïnvloeden de keuze voor de strategie. Zo zijn bepaalde algemene trends tussen gezinnen mogelijk. In dit derde luik is het de bedoeling om niet enkel te focussen op verschillen die plaatsvinden tussen gezinnen, maar om dieper in te zoomen op trends die wijzen op een verandering van strategie binnenin het gezin. Een keuze voor een specifieke strategie van maternal gatekeeping is geen vaststaand gegeven. Als de gezinscontext verandert dan is het mogelijk dat moeders hun perceptie bijstellen over de stiefmoeder en dat de grenzen tussen de taken binnen het gezin worden geherdefinieerd.

Zoals eerder werd aangehaald in de analyse, met een korte beschrijving van de case van Axana, waren in de interviews indicaties dat moeders niet steeds dezelfde strategie van maternal gatekeeping hebben gevolgd of zullen volgen. In dit luik, wordt gefocust op drie cases die dit veranderingsproces in kaart brengen. Bij de eerste twee cases heeft de verandering van strategie reeds plaatsgevonden; eenmaal (Caroline) veranderde de moeder van traject bij dezelfde stiefmoeder, terwijl in de andere case (Trees) de strategie veranderde door de komst van een nieuwe stiefmoeder. De laatste case (Vaik) beschrijft een gezinssituatie waarbij de mogelijke verandering van strategie volop aan de gang is door de komst van een nieuwe stiefmoeder. Deze case geeft een inzicht in welke elementen de moeder in zich opneemt om zich een nieuw beeld te vormen over de stiefmoeder in het gezin.

4.3.1. Caroline: van partnerschap naar vijandschap bij dezelfde stiefmoeder

Caroline is moeder van een drieling (°1998). Na twaalf jaar huwelijk kiezen Caroline en haar ex – partner voor een echtscheiding (2008). De kinderen zijn op dat moment tien jaar. De ex – partner van Caroline stapt in een nieuwe relatie hetzelfde jaar van de scheiding. De ex – partner van Caroline en de stiefmoeder trouwen een jaar later. Op het moment van de scheiding wordt formeel vastgelegd dat de kinderen week om week afwisselend bij de moeder en de vader verblijven. In de praktijk is het zo dat gedurende het eerste jaar na de scheiding de kinderen bij de vader zijn wanneer Caroline die door haar beroep in ploeg werkt, de avond shift of nacht shift moet werken. Deze officieuze regeling zorgt ervoor dat de kinderen merendeel van de tijd bij de vader verblijven. Caroline is op dat moment alleenstaande moeder. Wanneer Caroline in de loop van 2009 een nieuwe partner ontmoet wordt de praktische regeling veranderd naar een vast week om week verblijf.

Gedurende de periode van 2008 tot 2009 doet Caroline beroep op de aanwezigheid van de stiefmoeder in het gezin van de vader om haar te ondersteunen in de opvoeding van de kinderen. Hoewel Caroline en haar ex – partner nog kunnen overleggen met elkaar over afspraken met betrekking tot de kinderen, richt Caroline zich ook tot de stiefmoeder want zij is het merendeel van de tijd bezig met hun opvoeding in het gezin van de vader;

“Als vrouw komt de grootste zorg en takenpakket op jou terecht he, dus bijvoorbeeld ook voor Kaat [stiefmoeder] als ze kleren nodig hadden, of er moest iets gebeuren, zij zorgde ervoor dat ze er oké uitzagen. [...] Alles kwam op haar. Maar toch, de kinderen vertellen wel over hun moeder: ‘mama dit en dat’. [...] Toen werd duidelijk dat ze niet veel mochten vertellen over de mama en al zeker eens niet boffen. [...] En ja, misschien moest ik wel mijn grens gesteld hebben als moeder. Ik heb haar voor een groot stuk laten meebepalen. Maar ik zat emotioneel helemaal aan de grond. [...] Ik was opvoedingsmoe. Dus dat heeft ervoor gezorgd dat ik blij was met dat co – ouderschap. Eventjes als moeder een beetje pauze. Ik vond dat toen eigenlijk wel leuk. De verantwoordelijkheid was eens voor een anderen.” (Caroline)

Dit citaat toont dat Caroline aanvankelijk ervoor kiest om een partnerschap aan te gaan met de stiefmoeder. Caroline ziet de stiefmoeder niet alleen als een welkome aanvulling op de zorgkwaliteiten van haar ex – partner, maar de stiefmoeder is ook een ondersteuning voor Caroline. Na een jaar wordt het aandeel in de opvoeding gedeeltelijk herzien wanneer ook in de praktijk de week om week regeling wordt uitgevoerd. Caroline geeft aan dat gedurende vijf jaar alles relatief goed blijft verlopen.

Gedurende die vijf jaar ontwikkelt zich het gezinspatroon dat radicaal zal worden in vraag gesteld wanneer de kinderen van Caroline ten volle in hun puberteit komen. Zoals het citaat ook aangeeft benadrukt Caroline het gendersaspect met betrekking tot de opvoeding van de kinderen. Vrouwen zijn grotendeels verantwoordelijk voor de kinderen en zijn hierin experts. De kinderen van Caroline sturen echter een ander signaal gedurende die beginperiode, namelijk dat ze hun moeder als expert zien met betrekking tot de opvoeding en niet de stiefmoeder. De taken die de stiefmoeder uitvoert, worden afgewogen tegenover de manier waarop Caroline deze uitvoert. Daarnaast is het zo dat de stiefmoeder voor een andere opvoedingsstijl kiest dan Caroline. In het gezin van de vader is er meer structuur en worden de kinderen strenger opgevoed. De kinderen van Caroline komen in de problemen met hun loyaliteit omdat ze vinden dat de stiefmoeder teveel taken van hun moeder overneemt.

In 2013 beginnen de spanningen in het gezin zich op te bouwen. De drieling is nu vijftien jaar. In het gezin van de vader gaan ze de betrokkenheid van de stiefmoeder in vraag stellen, bovendien kaarten ze aan bij hun moeder dat ze zich niet langer comfortabel voelen bij de aanpak van de stiefmoeder. De communicatie tussen beide gezinssystemen wordt 'grimmiger'. Caroline besluit een brief te schrijven gericht aan de stiefmoeder waarin ze schrijft dat ze geen verantwoording moeten afleggen aan elkaar, maar dat de kinderen zich niet comfortabel voelen in het gezin van de vader. Hoewel Caroline benadrukt dat die brief niet aanvallend bedoeld was, geeft ze later in het interview te kennen dat ze het wel geschreven heeft met de intentie de beïnvloeding van de stiefmoeder te veranderen.

Doordat de kinderen mondiger worden in het uitspreken van hun wensen en visie over de situatie verandert de evaluatie van Caroline over de stiefmoeder. Aanvankelijk was deze positief, maar doordat de kinderen aangeven dat zij als moeder haar takenpakket meer moet afschermen, verandert Caroline haar evaluatie en ook de strategie van maternal gatekeeping. Aanvankelijk lijkt het erop alsof Caroline door het advies de situatie tracht te managen, maar het conflict escaleert en uiteindelijk stopt alle communicatie tussen de (stief)ouders. De spanningen tussen de stiefmoeder en de kinderen zet zich verder. De drieling lijdt mentaal onder de conflictueuze gezinssituatie waardoor er professionele hulp nodig is en de ontwikkelingskansen worden beperkt. Hierdoor beslist Caroline in 2014 om twee dochters school te laten lopen met verplicht internaat. Caroline gebruikt 'vijandschap' als strategie van maternal gatekeeping. De derde dochter beslist op eigen initiatief om het contact te verminderen met haar vader en stiefmoeder.

4.3.2. Trees: van onbekend naar vijandschap bij de komst van een nieuwe stiefmoeder

Trees is moeder van drie kinderen; één dochter (°1989), en twee jongere zonen (°1991 en °1993). Trees is zeventien jaar gehuwd en de scheiding vindt plaats in 2000. De kinderen zijn dan respectievelijk elf, negen en zeven jaar. Trees was voor de scheiding huismoeder, dit verandert niet na de scheiding. Er wordt afgesproken dat de kinderen om de veertien dagen de zondag op bezoek gaan bij de vader. Dit komt onder andere omdat de ex – partner van Trees als zelfstandige zes dagen op zeven aan het werk is, maar ook omdat hij het moeilijk heeft om zijn vaderrol op te nemen. Bovendien is Trees geen voorstander van co – ouderschap met een week om week regeling omdat de kinderen volgens haar te vaak ‘geswitcht’ worden. De verblijfsregeling verandert officieel niet maar de kinderen nemen zelf initiatief om het contact met hun vader te verminderen eenmaal ze veertien jaar zijn. De jongste zoon houdt het contact zoals vastgelegd in de verblijfsregeling na de scheiding het langst in stand.

Een jaar na de scheiding leert de ex – partner van Trees iemand nieuws kennen. Voor Trees is dit niet makkelijk omdat ze als alleenstaande mama vaak eenzaam is en het moeilijk heeft om de scheiding te verwerken. Trees tracht om zich neutraal op te stellen tegenover de kinderen wanneer ze spreken over de stiefmoeder. Voor de kinderen is de aanwezigheid van de stiefmoeder positief als ze op bezoek gaan bij hun vader. Ze is vriendelijk en de ouders van de stiefmoeder ontfermen zich over de kinderen. Trees is echter ‘verontwaardigd’ omdat de stiefmoeder, ondanks de emotionele ontvankelijkheid voor de kinderen, niet voldoende zorgzaam is. Zo gebeurt het dat de kinderen zonder eten de zondag avond bij Trees werden afgezet. Voor Trees is het moeilijk om dit te begrijpen want ‘eten op tafel zetten’ voor stiefkinderen is toch het minimum wat een stiefouder kan doen. Ze zegt hier soms iets over tegen de kinderen zonder ‘kwaadwillige’ intenties, maar neemt geen contact op met haar ex – partner of de stiefmoeder omdat het contact tussen hen en de kinderen te beperkt is.

Eenzijds heeft Trees weinig concrete info over de gezinssituatie bij de vader om in te grijpen, daarnaast is het contact te beperkt om een interventie zinvol te maken. De strategie die Trees aanvankelijk volgt, sluit dus eerder aan bij de categorie ‘onbekend’ als traject van maternal gatekeeping. Door een alcoholproblematiek en partnergeweld in het gezin van de vader, verminderen de kinderen het contact. De relatie tussen de vader en de stiefmoeder loopt ten einde.

In de periode rond 2010 is een nieuwe stiefmoeder betrokken in het gezin van de vader. De jongste zoon van Trees is zeventien jaar en het enige kind dat nog op bezoek gaat. Opnieuw is er sprake van een alcoholproblematiek en partnergeweld in het gezin van de vader. Trees tracht haar jongste zoon af te schermen van deze ongezonde gezinssituatie bij de vader, maar de zoon wil loyaal blijven en gaat regelmatig op bezoek. Het keerpunt in de strategie van maternal gatekeeping komt er wanneer Trees 's avonds opgebeld wordt door de stiefmoeder. Deze ligt in het ziekenhuis door een uit de hand gelopen ruzie met Trees haar ex – partner. Trees beslist om haar zoon onmiddellijk te gaan ophalen bij de vader thuis en sindsdien mag hij niet meer gaan overnachten. Hoewel deze interventie duidelijk bedoeld was om het contact met de stiefmoeder en de vader te beperken, geeft Trees ook aan dat het gedeeltelijk de wens was van haar zoon om niet langer op bezoek te gaan bij zijn vader.

Na het incident blijft de jongste zoon van Trees sporadisch contact zoeken met zijn vader, maar gaat niet meer uitgebreid op bezoek zoals dat voorheen wel het geval was. Hoewel de strategie van maternal gatekeeping als ‘vijandschap’ kan worden omschreven, verschilt deze enigszins van de andere respondenten die dit traject volgden. Het is zo dat Trees, in contrast met andere moeders, niet in manifest conflict is met haar ex – partner. Hoewel ze teleurgesteld is over hoe de situatie verlopen is, konden ze over het hoogst noodzakelijke met elkaar communiceren. Daarnaast is het zo dat de stiefmoeder in deze situatie ook leek te begrijpen dat de gezinssituatie niet ideaal was voor een kind, terwijl in de andere cases stiefmoeder de eigen aanpak gaan verdedigen of onveranderd laten. Hoewel het alcoholisme als constante stressor na de scheiding aanwezig is, is het uiteindelijke crisismoment waarbij er een breuk komt met het gezin van de vader korter in duur dan in de andere gezinnen.

De case van Trees toont dat de strategie van maternal gatekeeping ook kan veranderen wanneer een nieuwe stiefmoeder bij het gezin wordt betrokken. De case van Trees toont dat de manier waarop de stiefmoeder een ondersteuning vormt in het gezin van de vader, mede de strategie van maternal gatekeeping bepaalt. Een belangrijk verschil met de case van Caroline is ook dat het contact tussen beide gezinssystemen in het geval van Trees veel beperkter was. Hierdoor is het moeilijk om inzicht te verwerven in de manier waarop Trees van perceptie is veranderd met betrekking tot de stiefmoeder. Een bijkomende moeilijkheid is het feit dat Trees het niet makkelijk vond om zich de gebeurtenissen te herinneren. Ze benadrukte dat de momenten van ingrijpende transitie in de samenstelling van het gezin ‘zwarte periodes’ zijn.

4.3.3. Vaik: verandering van strategie bij de komst van een nieuwe stiefmoeder

Vaik is moeder van twee dochters (°2000 en °2001). De feitelijke scheiding tussen Vaik en haar partner vindt plaats in 2009, waarbij het koppel in 2010 officieel gescheiden is. Gedurende het eerste jaar na de scheiding experimenteren ze met de verblijfsregeling om de ideale balans te vinden tussen het kunnen zorgen voor de kinderen en de werksituatie. Er wordt gekozen voor co – ouderschap met een week om week regeling. In het gezin van de vader helpen de grootouders bij de opvoeding van de kinderen. In 2009 leert de vader de stiefmoeder kennen. Hoewel de stiefmoeder vanaf het begin betrokken is, neemt ze aanvankelijk wat afstand. Twee jaar later leert Vaik haar nieuwe partner kennen en ook hier kiezen ze ervoor om de band langzaam op te bouwen.

De eerste stiefmoeder die in het nieuw samengesteld gezin betrokken is, wordt aanvaard door de kinderen van Vaik. Hoewel het niet altijd evident is voor haar kinderen om een band op te bouwen met de nieuwe stiefbroer – en zus, zijn de kinderen steeds positief. De stiefmoeder neemt geleidelijk aan een deel van de opvoedende taak van de grootouders over in het gezin van de vader. Na vijf jaar gaat de stiefmoeder voltijds inwonen bij de vader. Eind 2014 komt er een relatiebreuk tussen de vader en de eerste stiefmoeder. Dit is niet enkel voor de kinderen van Vaik een ingrijpende gebeurtenis, ook voor Vaik is het wennen omdat er begrip en respect was voor de inspanningen geleverd door de stiefmoeder. Vaik drukt dit uit in zinnen als: ‘ze ving het gezin echt op’, ‘ze was als een tweede mama’ en ‘ik ben blij met wat ze voor mijn kinderen doet’. Deze situatie werd in de typologie (zie eerder) beschreven als de partnerschap strategie.

In de lente van 2015 leert de ex – partner van Vaik iemand nieuws kennen. De kinderen zullen de tweede stiefmoeder voor de eerste keer ontmoeten na een vakantie bij de moeder. Het eerste contact is volgens Vaik niet helemaal op de correcte manier verlopen omdat haar dochter ‘al meteen een heel weekend alleen gelaten werden met de stiefmoeder’. De kinderen zijn geschrokken door het directe en intensieve contact vanaf het begin en ‘klappen toe’. Ze willen niet met de nieuwe stiefmoeder spreken. De band tussen de kinderen van Vaik en de stiefmoeder stagneert gedurende de eerste maanden, waarbij beide partijen elkaar negeren. De kinderen keuren af dat ze hun kamers in het huis van hun vader hebben moeten afstaan en delen met de kinderen van de nieuwe stiefmoeder. Wanneer ze bij Vaik verblijven dan ‘ventileren’ de kinderen over hun gevoelens en bedenkingen. Het is moeilijk voor Vaik om de verblijfsregeling in stand te houden aan het einde van de zomervakantie.

Nadat de stiefmoeder twee maanden betrokken is in het gezin van de vader en de relatie tussen de kinderen nog steeds niet vlot, maakt de nieuwe stiefmoeder via een sociale netwerksite publiekelijk haar nieuwe status en rol kenbaar. De oudste dochter van Vaik heeft het hier heel moeilijk mee, waardoor Vaik overweegt om professionele hulp in te schakelen. Eerst besluit ze om contact op te nemen met haar ex – partner om de situatie te bespreken. Dit is niet evident voor Vaik omdat ze het contact tussen haarzelf en haar ex – partner enkel benut om het hoogst noodzakelijke te bespreken. Het is nieuw voor haar om te spreken met hem over zijn nieuwe relatie. Toch wil ze het conflict onder controle houden omdat ze vindt dat haar dochters niet zomaar mogen beslissen om bij de eerste problemen de verblijfsregeling te veranderen. Vaik benadrukt dat ze dit ook niet zou tolereren mocht de ruzie in haar gezin plaatsvinden. Vaik nodigt haar ex – partner uit om het ‘trager aan’ te doen;

“Dus ik heb toen tegen hem gezegd; ‘Ja, inderdaad, het is een puber, maar misschien is dat wel een extra reden om er ook extra rekening mee te houden, met wat je bezig bent.’ Dus hij zegt dan; ‘Ja, wat moet ik dan doen? Moet ik het gedaan maken met [stiefmoeder]?’ Waarop ik zeg; ‘Dat is haar vraag niet! Moest je naar haar luisteren, dan zou je weten dat dat haar vraag niet is. Ze wil gewoon dat, wel ze vindt dat het veel te rap gaat. [...] maar bij [stiefvader] en ik, is dat veel geleidelijker aan gegaan’ [...]” (Vaik)

In bovenstaand citaat wordt duidelijk dat Vaik haar ex – partner tracht te ondersteunen in de transitie binnen zijn gezinssysteem. Hoewel de communicatie een verwijtende ondertoon heeft, waarbij beide ouders dreigen in extreem taalgebruik te vervallen: ‘moet ik het gedaan maken’ of ‘moest je luisteren’, tracht Vaik de situatie te controleren en lijkt er een bereidheid van de ex – partner om te luisteren. Hierdoor kan gesteld worden dat Vaik momenteel gebruik maakt van een strategie van maternal gatekeeping die gelijkaardig is aan die van de managers. Vaik heeft het gevoel dat ze er niet in slaagt om de plannen van haar ex – partner te beïnvloeden.

De dochter van Vaik merkt dat het moeilijk is voor haar moeder om de vader te beïnvloeden en besluit om met haar grootouders (ouders van de vader) te spreken over de situatie. Het is moeilijk om in te schatten in welke mate Vaik en haar dochter hierover hebben overlegd. De dochter van Vaik weet dat de grootmoeder ‘ook niet opgezet is met die relatie’. De dochter van Vaik is ‘toegeslegen’ bij haar oma en heeft met haar over de gehele situatie gesproken, waarop de oma met haar zoon heeft gepraat. Het bezoek is uitgedraaid op een ruzie.

Naast het signaal dat Vaik krijgt van haar kinderen dat ze zich niet langer comfortabel voelen bij hun vader wanneer de stiefmoeder op bezoek komt, is het ook voor Vaik moeilijk om vertrouwen te krijgen in de nieuwe stiefmoeder. Vaik gaat de handelingen van de nieuwe stiefmoeder interpreteren in vergelijking met wat de vorige stiefmoeder (die positief geëvalueerd werd) voor het gezin heeft gedaan. Dus zo merkt Vaik met een bedenkelijke blik op dat de nieuwe stiefmoeder; ‘tien kinderen heeft’ waarvan de vader gameverslaafd is en ‘ze heeft al een kleinkind’. Dit zijn elementen die Vaik schijnbaar doen twijfelen aan de kwaliteiten van de stiefmoeder. Daarnaast is het ook niet geruststellend dat de nieuwe stiefmoeder afhankelijk is van het openbaar vervoer om zich te verplaatsen.

Het lijkt er op dat de balans tussen de kosten en de baten die de stiefmoeder kan bieden in het gezin van de vader eerder negatief is. Bovendien is het moeilijk voor het nieuw samengestelde gezin om tot constructieve communicatie te komen over de nieuwe en recente uitdaging. Dit kan aanleiding geven tot een verdere escalatie van het conflict, waarbij Vaik mogelijk opnieuw van strategie verandert. Toch is het ook belangrijk om op te merken dat Vaik de nieuwe situatie niet objectief en rationeel bekijkt. Doordat de handelingen van de eerste stiefmoeder vergeleken worden met deze van de nieuwe stiefmoeder, is het idee van Vaik wellicht bevooroordeeld met betrekking tot de verwachtingen van stiefmoederschap. Gezien de uitermate positieve evaluatie van de eerste stiefmoeder, ligt de lat voor de tweede stiefmoeder hoog.

Uit deze gedetailleerde en uitgebreide beschrijving van drie cases kunnen enkele bevindingen worden gedistilleerd. Wanneer moeders hun strategie van maternal gatekeeping veranderen dan wijzen ze steeds op het belang van het welzijn van hun kinderen in het gezin van de vader om keuzes te verantwoorden. Hoewel het verhaal van de kinderen nooit als enige factor voor de verandering in het nieuw samengesteld gezin zorgt, is het voor moeders de meest betekenisvolle marker. Dit is een thema dat een rode draad vormt ook doorheen de interviews waarbij moeders niet van strategie veranderden. Dit stemt overeen met de bevindingen van Weaver en Coleman (2010) die eveneens vaststellen dat loyaliteit tussen de moeder en het kind primeert voor moeders om acties binnen het gezin te verantwoorden. Een belangrijk verschil in deze studie is dat deze beschermideologie niet enkel wordt aangehaald tegenover de stiefvader (Weaver & Coleman, 2010) maar ook als argument wordt gebruikt voor gebeurtenissen binnen het gezin van de vader en de stiefmoeder.

Een tweede element dat kan worden opgemerkt is de leeftijd van de kinderen op het moment dat de perceptie over de stiefmoeder verandert en de moeders van strategie veranderen. Zowel in de case van Axana, Caroline, Trees en Vaik bevinden de kinderen zich in de puberteit of jong volwassenheid gedurende het crisismoment. Het klassieke sociologische gezinsontwikkelingsmodel van Duvall (1988) stelt dat deze gezinsfase zowel voor intacte als gescheiden gezinnen een periode is waarbij de rol en taken van het oudersysteem worden bijgesteld. Voorzichtigheid is aangewezen om op basis van deze beperkte observaties de puberteit als 'de' kritische transitie moment aan te duiden. Een recenter gezinsontwikkelingsmodel (Carter & McGoldrick, 2004) wijst op het belang om deze individuele levenscyclus kenmerken binnen de bredere gezinscontext te plaatsen waarbij rekening wordt gehouden met de invloed van derde partijen en contextuele factoren.

Zo is het bijvoorbeeld in het gezin van Caroline dat haar kinderen gedurende hun puberteit in opstand komen tegen de aanpak van de stiefmoeder. Caroline vertelt dat het vriendinnen op school, die eveneens gescheiden ouders hebben, het gedrag van de stiefmoeder van Caroline haar kinderen in vraag gaan stellen. Hierdoor beginnen de dochters te twijfelen over de loyaliteitsproblemen die ze reeds enkele jaren ervaren tussen hun stiefmoeder en moeder en openen ze de discussie over dit thema in het gezin van hun vader. Reeds eerder werd ook de invloed aangehaald van leden uit het uitgebreide familienetwerk (bijvoorbeeld: grootouders) die de handelingen van de kinderen en ouders beïnvloeden. Deze voorbeelden tonen aan hoe over gezinsontwikkeling kan gedacht worden in relatie tot de individuele ontwikkeling van de leden binnenin het gezin.

Tot slot is er een derde element dat kan opgemerkt worden namelijk dat de evaluatie van de moeder over de stiefmoeder via de kosten – batenanalyse gebaseerd is op een standaard die onder andere mede bepaald wordt door de voorgaande gebeurtenissen in het gezin: bijvoorbeeld als Vaik de nieuwe stiefmoeder vergelijkt met de stiefmoeder die reeds eerder betrokken was in het nieuw samengesteld gezin. Er kan dus niet gedacht worden over dit mechanisme als een louter rationeel gebeuren, noch als een volledig bewust en intentioneel proces. In de literatuur wordt gesteld dat mensen beroep doen op het gedeelde gezinscript (Byng – Hall, 1985) om gebeurtenissen te evalueren en te begrijpen. Een gedeeld gezinscript in de case van Vaik is bijvoorbeeld dat de integratie van nieuwe gezinsleden zoals de komst van een stiefouder langzaam verloopt.

5. Conclusie & discussie

Binnen deze studie wordt het traject van maternal gatekeeping tegenover de stiefmoeder geëxploreerd. Het theoretisch kader tracht verder te bouwen op de klassieke theorie omtrent maternal gatekeeping (Allen & Hawkins, 1999) door het denkkader verder te ontwikkelen zodat het beantwoordt aan de huidige maatschappelijke context waarbij het nieuw samengesteld gezin niet langer een uitzonderlijke praktijk is (Kind & Gezin, 2010). Enerzijds ligt de nadruk op de perceptie van moeders over het stiefmoederschap. Hierbij is er ambiguïteit wanneer ideeën over moederschap (Hays, 1996) en genderrollen (Reger, 2001) niet op elkaar zijn afgestemd. Anderzijds wordt gefocust op welke manier deze subjectieve standaard over stiefmoederschap gebruikt wordt om de aanwezigheid van een stiefmoeder te evalueren. Er wordt nagegaan welke factoren aanleiding geven tot een bepaalde strategie van maternal gatekeeping maar ook hoe deze strategie kan veranderen binnen het gezin.

Uit het eerste hoofdstuk van de resultaten kan geconcludeerd worden dat vrouwen enerzijds terugvallen op de moederschapideologie (Reger, 2001) om betekenis toe te kennen aan de rol en taak van een stiefmoeder. Er wordt een hoge mate van zorgzaamheid en betrokkenheid verwacht van deze vrouwen. Dit kent drie dimensies: (1) moeten zorgen voor de kinderen, (2) corrigeren om afspraken na te leven binnen het gezin en (3) emotioneel de ex – partner en de kinderen ondersteunen. Echter, door het bestaan het culturele schema van intensief moederschap (Hays, 1996) worden moeders aangesproken op hun identiteit als moeder. De moeders willen een exclusieve rol behouden en hiervoor dient de stiefmoeder voldoende afstand te bewaren.

In dit tweede luik van de rapportage wordt in kaart gebracht hoe moeders de stiefmoeder evalueren, dit geeft aanleiding tot vier strategieën van maternal gatekeeping. Partnerschap als strategie komt voor wanneer de stiefmoeder als een welkome aanvulling wordt gepercipieerd. Moeders die de interventies van de stiefmoeder willen managen worden eveneens positief geëvalueerd maar kunnen moeilijker hun bijdrage voor het gezin aantonen doordat het oudersysteem na de scheiding intact bleef. In een derde strategie is het moeilijk voor de moeder om de zorgkwaliteiten van de stiefmoeder te beoordelen omdat er weinig informatie tussen beide gezinssystemen circuleert. Als de moeder de stiefmoeder als vijand percipieert dan komt dit omdat er een negatieve evaluatie is van de zorg door de stiefmoeder en er is geen constructieve communicatie tussen de ex – partners om het conflict te controleren.

In het derde luik van de rapportage wordt gefocust op enkele gezinnen die een transitie hebben doorgemaakt. Moeders halen de loyaliteit met hun kinderen aan om bepaalde keuzes te verantwoorden, zoals het verminderen van contact tussen hen en het gezin van de vader. Dit komt overeen met bevindingen uit voorgaand onderzoek (Weaver & Coleman, 2010). Het is opmerkelijk dat alle gezinnen die een drastische verandering in gezinsorganisatie meemaakten na de vorming van het nieuw samengesteld gezin kinderen hadden in de puberteit of jonge adolescentie. De reeds bestaande dynamiek in het gezin wordt uitgedaagd waardoor wellicht latente of oude spanningen opnieuw manifest naar voor treden. Toch is het als laatste element ook belangrijk om aan te halen dat een uitdaging niet meteen leidt tot een verandering van het gezinsleven. Moeders bieden weerstand en beroepen zich hiervoor op het familiescript om betekenis te verlenen (Byng – Hall, 1985).

Uit bovenstaande samenvatting van de rapportage kan geconcludeerd worden dat het zinvol is om vanuit het perspectief van maternal gatekeeping de dynamiek in het nieuw samengesteld gezin in kaart te brengen. Voorgaande studies wezen op het belang van de moeder en stiefmoeder als voortrekkers in de zorg voor de kinderen en het al dan niet behouden van familierelaties. Een hiaat in deze voorgaande literatuur was dat de verhouding tussen bovenstaande dyade niet in detail werd onderzocht. Ondanks de ambiguïteit in het toelaten van zorg door stiefmoeders lijken de meeste moeders bereid om ‘de poort’ open te laten. Interacties tussen het oudersysteem, de moeder – kind relatie en de betekenisgeving van culturele schema’s zorgen voor verschillende strategieën. Het perspectief van maternal gatekeeping gecombineerd met bovenstaande theoretische concepten en een systemisch visie op gezinstransitie zorgen voor een rijke databeschrijving waarbij verschillende factoren van het nieuw samengesteld gezin konden worden in kaart gebracht. Deze studie roept dan ook op om blijvend bestaande theorieën te reviseren in het licht van de veranderende positie en samenstelling van het gezin in de 21ste eeuw. Op die manier kan onderzoek een bijdrage leveren aan de verdere optimalisering van therapeutische interventies en theorieontwikkeling.

De rijke data en het sterke theoretische kader zouden niet mogelijk geweest zijn zonder voldoende aandacht voor de rigoureuze dataverzameling en – verwerking waarbij de informatie uit de diepte - interviews cyclisch verwerkt werd. Hierbij kunnen enkele sterktes van het methodologische luik worden aangehaald zoals de combinatie van de uitnodiging via sociale media en de sneeuwbalsteekproef. Tijdens de interviews was er uitgebreid aandacht voor de ethische richtlijnen, in het bijzonder voor de situationele ethiek. Door de korte ervaring van de interviewer als gezinsbegeleider was er tijdens het interview aandacht voor de werkrelatie tussen respondent en onderzoeker. Hierbij werden verschillende technieken vanuit het therapeutische veld toegepast om op korte tijd een vertrouwensband op te bouwen. Ook na het gesprek was er steeds ruimte om de respondent te laten ventileren over andere elementen van het echtscheidingsproces die minder relevant waren voor het onderzoek.

Er zijn ook enkele beperkingen aan deze studie verbonden. Zo kunnen een drietal groeikansen worden opgemerkt aan het methodologisch kader die voornamelijk verbonden zijn aan het beperkte tijds kader, budget en de exploratieve aard van het onderzoek. Er werden achttien diepte – interviews afgenomen. De mogelijkheid bestaat dat er geen theoretische saturatie is bereikt. Er kunnen nog meer uitzonderingen worden opgespoord en zeker de categorie ‘onbekend’ van de typologie kan nog verder geëxploreerd worden. Dit is dan ook een uitnodiging voor collega - onderzoekers om vanuit deze insteek verder het thema te verkennen. Een tweede limitatie is dat er in het derde luik van de rapportage gefocust wordt op transitie binnen het gezin. Het is belangrijk om hier opnieuw te vermelden dat dit onderzoek crosssectioneel van aard is. Het verhaal van de respondenten is retrospectief in kaart gebracht. Dit kan betekenen dat de betekenis van de transitie reeds gekleurd of veranderd is in het licht van de nieuwe gezinsstructuur. Een longitudinaal onderzoek zou gedetailleerder bescherm – en risicofactoren in kaart kunnen brengen.

Een derde limitatie aan het methodologisch kader is dat het proces van maternal gatekeeping enkel in kaart werd gebracht vanuit het standpunt van de moeder. Dit leek een eerste noodzakelijke stap om over dit perspectief na te denken binnen het nieuw samengestelde gezin. Op verschillende plaatsen in de rapportage wordt het belang van het referentiekader aangeduid. Indien deze diepte – interviews worden aangevuld met observaties binnen het gezin of extra’s interviews zouden de gezinsinteracties die de moeder vanuit haar perspectief beschrijft, kunnen beschreven worden vanuit een aanvullende bron. Anderzijds is het belangrijk om hier mee op te merken dat de interpretaties van de moeder over de feitelijke gebeurtenissen wel degelijk werkelijke gevolgen kunnen hebben voor het gezin, ook al lijken deze voor derden van de feiten af te wijken.

Voor verder onderzoek zou het dus interessant zijn om naast diepte – interviews met de moeder, ook via een andere onderzoeksmethode inzicht te verwerven op de dynamiek van het nieuw samengesteld gezin om de omstandigheden waarin moeders kiezen voor een actieve, dan wel een passieve strategie van maternal gatekeeping tegenover de stiefmoeder nog beter te kunnen begrijpen. Daarnaast waren er indicaties in de data dat moeders die eveneens stiefmoeder zijn, meer dan moeders die geen ervaringen hebben als stiefmoeder, vanuit een metapositie de situatie trachten te overzien en eerder de handelingen van de stiefmoeder lijken te relativiseren. Het kan interessant zijn om deze twee groepen in verder onderzoek met elkaar te vergelijken om na te gaan of het inderdaad zo is dat deze dubbele positie (moeder en stiefmoeder) een beschermfactor is voor crisis in het gezin.

Tot slot is het belangrijk om stil te staan bij de manier waarop deze inzichten gebruikt kunnen worden door therapeuten en andere professionals in de ondersteuning en begeleiding van het nieuw samengesteld gezin. Ten eerste is het belangrijk om moeders in de opbouw van de werkrelatie erkenning te geven voor hun betrokkenheid bij het belang van hun kinderen en de exclusieve positie als moeder te erkennen. Dit geeft de moeder het gevoel dat ze gehoord zal worden en kritische kennis heeft over de gezinsituatie. Later in de begeleiding wanneer voldoende mandaat is verworven en de cliënt inzicht heeft in het eigen referentiekader kan gewerkt worden aan het relativiseren van onrealistische verwachtingen met betrekking tot het stiefmoederschap. Het belang van het kind kan hier dan opnieuw een aanknopingspunt zijn.

Ten tweede is het interessant voor (stief)ouders om na te denken over hun relatie met ‘geïnteresseerde buitenstaander’ of de non – residentiële (stief)ouders omdat verondersteld wordt (Pasley & Garneau, 2012) dat er automatisch enige beïnvloeding is tussen beide gezinssystemen. Voor gezinsbegeleiding is het een meerwaarde dat deze studie aantoont dat een stiefmoeder ook een kracht en ondersteuning kan zijn voor gezin, bijvoorbeeld wanneer er spanningen zijn tussen de ex – partners. Er kan getoetst worden ofdat moeders toenadering tot de stiefmoeder overwogen hebben en de begeleider kan eventueel helpen dit contact voor te bereiden. Doordat er variatie is in de cases van deze studie kan via psycho – educatie aangetoond worden dat variatie mogelijk is in de houding die de moeder aanneemt tegenover de stiefmoeder. Op die manier wordt keuze geïntroduceerd in de begeleiding. Het is niet alleen belangrijk om de stiefmoeder als mogelijk steunende kracht te zien, maar via netwerkanalyse kan ook verkend worden welke betrokkenen zorgen voor verzoening en cohesie binnen het nieuw samengestelde gezin.

Ten derde, komen de familiecontacten binnen de strategie van vijandschap voornamelijk aan bod als negatieve beïnvloeding doordat ze faciliteren in de netwerkbreuk. Dit heeft op lange termijn ernstige gevolgen voor het welzijn van de kinderen onder andere doordat de breuk de gevoelens en perceptie rond het conflict vaak niet verandert (McIntosh, 2003; Lansford, 2009). Daarnaast is het belangrijk om de bezorgdheden van de moeders in het geval van vijandschap ook niet teveel te relativieren vanuit het idee dat de moeder hier 'enkel' betekenis aan zou verlenen vanuit haar referentiekader. De bezorgdheden moeten serieus genomen worden omwille van twee redenen: (1) het is belangrijk dat het vertrouwen binnen de werkrelatie in stand blijft, waarbij de moeder het gevoel moet hebben dat alles bespreekbaar is binnen de begeleiding. De bezorgdheden helpen kaderen zorgt dan ook voor psychologisch ontlasting van de moeder. (2) Anderzijds is het ook belangrijk om na te gaan in welke mate de bezorgdheden terecht zijn en of het al dan niet nodig is verdere stappen te ondernemen.

6. Bronnen

- Algemene directie Statistiek en Economische informatie. (2014). *Huwelijken, echtscheidingen en samenwonen*. (B. F. Government, Redacteur) Opgeroepen op december 13, 2014, van Statistics Belgium: <http://statbel.fgov.be>
- Allen, S.M., Hawkins, A.J. (1999). Maternal gatekeeping: mothers' beliefs and behaviors that inhibit greater father involvement in family work. *Journal of marriage and family* 61, 199-212.
- Ambert, A. M. (1988). Book Reviews: remarriage and stepparenting . *Journal of Marriage and the Family*, 850.
- Blumer, H. (2012). Symbolic Interactionism [1969]. In C. Calhoun, J. Gerteis, J. Moody, S. Pfaff, & I. Virk (Red.), *Contemporary sociological theory* (3de editie ed., Vol. 1, pp. 62-74). Chichester, West Sussex, United Kingdom: Wiley-Blackwell.
- Bonacich, P., Grusky, O., & Peyrot, M. (1985). Family coalitions: A new approach and method. *Social Psychology Quarterly*, 48, 42-50.
- Bracke, P., Van de Putte, B., Van Houtte, M., & Vermeersch, H. (2013). *Sociologie een hedendaagse inleiding* (Eerst druk ed.). Gent, Oost-Vlaanderen, België: Academia Press.
- Byng-Hall, J. (1985). The family script; a useful bridge between theory and practice. *Journal of family therapy*, 7, 301-305.
- Carter, & McGoldrick. (2004). *The expanded family life cycle: individual, family, and social perspectives*. Boston: Allyn and Bacon.
- Coleman, M., Fine, M. A., Ganong, L. H., Downs, K., & Pauk, N. (2001). When you're not the Brady Bunch: Identifying perceived conflicts and resolution strategies in stepfamilies. *Personal Relationships*, 8, 55-73.
- Corbin, J., Straus, A. (2008). *Basics of qualitative research: techniques and procedures for developing grounded theory*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Cottyn, L. (2012). Opnieuw samengestelde gezinnen. In A. Savenije, J. van Lawick, & E. Reijmers (Red.), *Handboek systeemtherapie* (Eerste druk; vierde oplage ed., Vol. Deel 8, pp. 409-418). Utrecht, Utrecht, Nederland: De Tijdstroom.
- Crohn, H. M. (2008, oktober 5). Five styles of positive stepmothering from the perspective of young adult stepdaughters. *Journal of Divorce & Remarriage*, 46(1-2), 119-134.
- De Vries, S. (2008). *Basismethodiek psychosociale hulpverlening* (2de druk ed.). Nederland: Bohn Stafleu van Loghun.
- Duvall, E.M. (1988). Family developments first forty years. *Family relations* (37), 127- 134.

- Fagan, J., & Barnett, M. (2003). The relationship between maternal gatekeeping, parental competence, mother's attitudes about the father role, and father involvement . *Journal of family issues*, 24, 1020-1043.
- Farrington, K., & Chertok, E. (1993). Social conflict theories of the family. In: G. Boss, W. J. Doherty, R. LaRossa, W. R. Shumm, & S. K. Steinmetz (Eds.), *Sourcebook of family theories and methods: A contextual approach* (pp. 357-381). New York: Plenum Press.
- Ganong, L., & Coleman, M. (1994). *Remarried family relationships*. Thousand Oaks, CA.
- Ganong, L., Coleman, M., Fine, M., Martin, P. (1999). Stepparents' affinity – seeking and affinity – maintaining strategies with stepchildren. *Journal of family issues*, 20, 299-327.
- Ganong, L. H., Coleman, M., & Jamison, T. (2011, april). Patterns of Stepchild - Stepparent Relationship Development. *Journal of Marriage and Family*, 73(2), 396-413.
- Ganong, L., Coleman, M., Mistina, D. (1995). Normative beliefs about parent's and stepparents' financial obligations to children following divorce and remarriage. *Family relations*, 44(3), 306-315.
- Gaunt, R. (2008, Maart). Maternal Gatekeeping: Antecedents and Consequences. *Journal of Family Issues*, 3(29), 373-395.
- Glaser, B. G., & Strauss, A. L. (1967). *The discovery of grounded theory: strategies for qualitative research*. New York: Aldine Publishing Company.
- Golish, T.D. (2003). Stepfamily communication strengths: understanding the ties that bind. *Human Communication Research*, 29, 41-80.
- Govaerts, J. -M., & Splingaer, G. (2012). Gezinsontwikkelingsperspectieven. In A. Savenije, J. van Lawick, & E. Reijmers (Red.), *Handboek systeem therapie* (4de editie ed., Vol. 5, pp. 194-204). Utrecht, Nederland: De Tijdstroom .
- Hays, S. (1996). *The cultural contradictions of motherhood*. New Haven: Yale University .
- Henry, P. J., & McCue, J. (2009, maart 16). The experience of nonresidential stepmothers. *Journal of Divorce & Remarriage*, 50(3), 185-205.
- Howden, M. (2007). Stepfamilies: understanding and responding effectively (*AFRC Briefing No. 6*). Melbourne, Australia: Australian family relationships clearinghouse.
- Johnston, D. D., & Swanson, D. H. (2006, november). Constructing the “Good Mother”: the experience of mothering. *Sex roles*, 54, 509-519.
- Kind & Gezin . (2014). *Het kind in Vlaanderen*. België; Brussel: Katrien Verhegge .
- Kind & Gezin. (2010). *Het kind in Vlaanderen*. Vlaamse Overheid. Brussel: Vlaamse Overheid.

- Krasner, B., & Joyce, A. (2010). Elementen van toegewijde verbintenis. In M. Michielsen, W. van Mulligen, & L. Hermkens (Red.), *Leren over leven in loyaliteit: over contextuele hulpverlening* (A. van Rhijn, & H. Meulink-Korf, Vert., Tiende druk ed., Vol. deel 1, pp. 66-70). Leuven, België: Acco Uitgeverij.
- Kulik, L., & Tsoref, H. (2010, september 23). The entrance tot the maternal garden: environmental and personal variables that explain maternal gatekeeping. *Journal of Gender Studies*, 19(3), 263-277.
- Lansford, J.E. (2009). Parental divorce and children adjustment. *Perspectives on psychological science*, 4(2), 140- 152.
- Levin, I. (1997). The stepparent role from a gender perspective. *Marriage & Family Review*, 26(1-2), 177-190.
- Marsiglio, W. (1992, juni 1). Steppathers with minor children living at home: parenting perceptions and relationship quality. *Journal of Family Issues*, 13(2), 195-214.
- Mason M.A., Svare G.M. & Wolfinger N.H. (2002). Stepparents. De facto parents or legal strangers? *Journal of family issues*, 23 (3), 507-522.
- McBride, B. A., Brown, G. L., Bost, K. K., Shin, N., Vaughn, B., & Korth, B. (2005). Paternal identity, maternal gatekeeping, and father involvement. *Family relations*, 54, 360-372.
- McIntosh, J. (2003). Enduring conflict in parental separation; pathways of impact on child adjustment. *Journal of family studies*, 9 (1), 63-80.
- Mead, G.H. (2012). The Self [1934]. In C. Calhoun, J. Gerteis, J. Moody, S. Pfaff, & I. Virk (Red.), *Classical sociological theory* (3de editie ed., Vol. 6, pp. 347-360). Chichester, West Sussex, United Kingdom: Wiley-Blackwell.
- Michielsen, M., Van Mulligen, W., & Steenackers, M. (2010). Contextuele hulpverlening in de praktijk. In M. Michielsen, W. van Mulligen, & L. Hermkens (Red.), *Leren over leven in loyaliteit: over contextuele hulpverlening* (Tiende druk ed., Vol. Deel 1, pp. 23-27). Leuven, België: Uitgeverij Acco.
- Hermkens, L. (2010). Broers en zussen: een dynamische balans. In M. Michielsen, W. van Mulligen, & L. Hermkens (Red.), *Leren over leven in loyaliteit: over contextuele hulpverlening* (Tiende druk ed., Vol. Deel 2, pp. 157-179). Leuven, België: Uitgeverij Acco.
- Minuchin, S. (1974). *Families and family therapy*. Cambridge : Harvard University Press.
- Mortelmans, D. (2013). *Handboek kwalitatieve onderzoeksmethoden* (vierde druk ed.). Leuven, België: Uitgeverij Acco.
- Nuttbrock, L., & Freudiger, P. (1991, juni). Identity salience and motherhood: a test of Stryker's theory. *Social Psychology Quarterly*, 54(2), 146-157.

- Orchard, A. L., & Solberg, K. B. (1999). Expectations of the stepmother's role. *Journal of Divorce and Remarriage*, 31(1-2), 107-123.
- Papernow, P.L., (1993). *Becoming a stepfamily*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Pasley, K., Garneau, C. (2012). Remarriage and stepfamily life. In Walsh, F. (red.), *Normal family processes: graving diversity and complexity* (4de oplage, pp. 149 – 171). Guilford Press.
- Reger, J. (2001). Motherhood and the construction of feminist identities: variations in a women's movement organization. *Sociological inquiry*, 71, 85-110.
- Savenije, A., van Lawick, J. (2012). Methodieken en technieken. In A. Savenije, J. van Lawick, & E. Reijmers (Red.), *Handboek systeemtherapie* (Eerste druk; vierde oplage ed., Vol. deel 4, pp. 139-140). Utrecht, Utrecht, Nederland: De Tijdstroom.
- Schmeeckle, M. (2007, februari). Gender dynamics in stepfamilies: adult stepchildren's views. *Journal of Marriage and Family*, 69(1), 174-189.
- Sprey, J. (1979). Conflict theory and the study of marriage and the family. In W.R. Burr, R. Hill, F. I. Nye, & I. L. Reiss (Eds.), *Contemporary theories about the family: Volume II. General theories/theoretical orientations* (pp. 132-159). New York: Free Press.
- Stryker, S. (1980). *Symbolic interaction: a social structural version*. Merlo Park: Benjamin/cummings.
- Trinder, L. (2008, oktober). Maternal gate closing and gate opening in postdivorce families. *Journal of Family Issues*, 29(10), 1298-1324.
- Weaver, S. E., & Coleman, M. (2010). Caught in the middle: Mothers in stepfamilies. *Journal of social and personal relationships*, 27(3), 305-326.

7. Bijlagen

7.1. Onderzoeksplanning

September 2015	Oktober 2015	November 2015	December 2015	Januari 2016
Rekruteren respondenten + schrijven literatuurstudie	Interviews afnemen + Uitwerken onderzoeksstrategie voor ronde 2	Data verwerking + Rekruteren van nieuwe respondenten	Afnemen diepte interviews (ronde 2) + uitzonderingen + schrijven onderzoeksopzet	Examens
Februari 2016	Maart 2016	April 2016	Mei 2016	Juni 2016
Data verwerking + herwerken literatuurstudie	Data verwerking Schrijven van de rapportage	Schrijven van de rapportage + besluit	Verbeteren + indienen (ten laatste 19 mei)	Examens

7.2. Uitnodigingsbrief

7.2.1. Uitgebreide versie

Ik ben Charlotte Maene, een studente Sociologie aan de Universiteit van Gent. Ik werkte reeds de opleiding Sociaal Werk af en dit bij Vives Hogeschool Kortrijk. Mijn specifieke interesse gaat uit naar het nieuw samengestelde gezin en de relatievorming tussen gezinsleden.

U bent geknipt voor het onderzoek als uw kinderen via verblijfsco-ouderschap, week om week, bij u en bij de vader verblijven. Een andere verblijfsregeling kan eventueel ook in aanmerking komen. Ik ben op zoek naar moeders waarvan hun kinderen in het andere gezin contact hebben met hun vader en met hun stiefmoeder.

Het algemene onderzoeksthema gaat uit naar de relaties binnen het nieuw samengestelde gezin, met een specifieke focus op de relatie tussen de moeder en de stiefmoeder. Het gaat over een interview dat maximum een negentig minuten van uw tijd vraagt. Ik heb een auto dus ik kan mij makkelijk verplaatsen om met u af te spreken op een plaats waar u zich comfortabel voelt om uw verhaal te doen. De focus van het gesprek ligt niet zozeer op de echtscheiding, maar wel op het samenleven in een nieuw samengesteld gezin en hoe is het voor jou als moeder dat er een stiefmoeder betrokken wordt bij de opvoeding van je kinderen.

Ik moet hierbij benadrukken dat uw gegevens strikt vertrouwelijk verwerkt worden en dit onderzoek u en uw gezin geen schade zal berokkenen. Zorgzaamheid voor de deelnemer staat centraal en heeft absolute voorrang op het verzamelen van informatie.

Vriendelijke groetjes

7.2.2. Beknopte uitnodigingsbrief

Hallo!

Ben jij een gescheiden mama? Heb je zin om deel te nemen aan een onderzoek voor de universiteit van Gent? Lees hier dan verder!

Ik ben Charlotte Maene, een studente Sociologie aan de universiteit van Gent. Mijn thesis gaat over relatievorming binnen het nieuw samengestelde gezin. Ik ben op zoek naar mama's waarbij de kinderen week om week naar hun papa gaan. Er is ook een stiefmama waar je kindjes toch enige tijd regelmatig contact mee hebben .

Het gaat over een interview dat maximum een negentig minuten van uw tijd vraagt. Ik heb een auto dus ik kan mij makkelijk verplaatsen om met u af te spreken

Interesse? Nog vragen? Aarzel niet om mij te contacteren via charlotte.maene@ugent.be

Jouw gegevens worden uiterst vertrouwelijk verwerkt. Het gehele onderzoek verloopt anoniem.

7.3. Steekproefkader

Naam	Geboortejaar	Opleiding	Jaar huwelijk	Jaar scheiding	relatie moeder	relatie vader	Aantal kinderen	Verblijfsregeling
Els	1981	2	2000 (11)	2011(4)	2012	2014 (1)	2	3
Sofie	1964	4	9 (/)	2001 (14)	2001	2000 (15)	1	2
Monica	1968	4	1990 (20)	2010 (5)	9	2010 (5)	3	5
Trees	1960	4	1983 (17)	2000 (15)	9	2001 (4)	3	2
Marie Charlotte	1978	4	2004 (4)	2008 (7)	2009	2008 (7)	3	5
Elke	1983	3	2006 (5)	2011 (4)	2011	2012 (3)	2	5
Gerda	1989	3	9 (/)	2013 (2)	9	2013 (2)	1	6
Sonja	1964	3	1981 (11)	1992 (23)	1998	1998 (17)	3	3
Kimberley	1987	2	2011 (1)	2012 (3)	2012	2012 (3)	2	5
Megan	1975	3	1994 (19)	2013 (2)	2013	2013 (2)	2	6
Rita	1973	2	1996 (10)	2006 (9)	9	2006 (9)	2	2
Vaik	1972	3	9	2010 (5)	2011	2009 (6)	2	3
Katleen	1984	3	2004 (11)	2015 (0)	2014	2015 (0)	3	3
Caroline	1971	4	1994 (14)	2008 (7)	2009	2008 (7)	3	5
Hortensia	1976	2	1996 (6)	2002 (13)	2001	2006 (9)	2	2
Marie José	1984	4	2009 (6)	2015 (0)	2015	2015 (0)	2	3
Hanne	1969	3	1987 (11)	1998 (17)	2011	2001 (4)	3	3
Axana	1967	3	9	2005 (10)	2005	2005 (10)	3	2

Betekenis codes:

Opleidingsniveau

0 = geen opleiding

1 = lager onderwijs

2 = secundair

3 = hoger secundair (A2)

4 = hogeschool

5 = universiteit

Verblijfsregeling

1= volledig moeder

2 = om 14 dagen bij vader in het weekend

3 = week om week

4 = volledig vader

5 = veranderde verblijfsregeling

6= andere verblijfsregeling

Uitgebreide tabel: (open onderstaande link)

‘Respondenten masterproef.xlsx’

7.4. Uitnodigingsbrief rekrutering ronde 2

Hallo!

Ben jij een gescheiden mama? Heb je zin om deel te nemen aan een onderzoek voor de universiteit van Gent? Lees hier dan verder!

Ik ben Charlotte Maene, een studente Sociologie aan de universiteit van Gent. Mijn thesis gaat over relatievorming binnen het nieuw samengestelde gezin. Ik ben op zoek naar mama's waarbij de kinderen week om week naar hun papa gaan. Er ook een stiefmama waar je kindjes toch enige tijd regelmatig contact mee hebben (gehad). Daarnaast is het ook interessant voor mijn onderzoek als je ooit een week om week regeling had maar dit veranderd is doorheen de tijd of als je vroeger geen week om week regeling had maar dit wel hebt veranderd of wil veranderen.

Het gaat over een interview dat maximum een negentig minuten van uw tijd vraagt. Ik heb een auto dus ik kan mij makkelijk verplaatsen om met u af te spreken. Jouw gegevens worden uiterst vertrouwelijk verwerkt. Het gehele onderzoek verloopt anoniem.

Interesse? Nog vragen? Aarzel niet om mij te contacteren via charlotte.maene@ugent.be

7.5. Topiclijst

Naam:

Voornaam:

Naam onderzoek:

Datum:

Achtergrond informatie respondent

- Geboortejaar: _____
- Burgerlijke staat: _____
- Opleiding: _____
- Beroep: _____
- Andere engagementen: _____

- Aantal kinderen: _____
- Geboortejaar kinderen:
 - Kind 1 _____ (naam: _____)
 - Kind 2 _____ (naam: _____)
 - Kind 3 _____ (naam: _____)
 - Kind 4 _____ (naam: _____)
 - Kind 5 _____ (naam: _____)
 - Kind 6 _____ (naam: _____)

- Jaar scheiding: _____
- Officiële regeling kinderen _____
- Officieuze regeling kinderen _____
- Jaar nieuwe partner: _____
- Jaar nieuwe partner ex: _____

- Deelname onderzoek: _____

Doel

- Poortwachtergedrag in kaart brengen tussen biologische moeder en stiefmoeder: welke strategie?

Opening

- Bedanken interesse, ervaring bevragen, keuze om deel te nemen
- Informeren en ethiek
- Goedendag/ goede-avond
- Mijn naam is Charlotte Maene, en in het kader van mijn opleiding sociologie aan de Universiteit van Gent, doe ik een onderzoek de relaties binnen het nieuw samengesteld gezin en de verdeling van zorgtaken.
- Ik zal u zo meteen een tiental vragen stellen, waarvoor u rustig de tijd krijgt om deze te beantwoorden. Indien er een vraag is waarop u liever niet wil antwoorden, is dit geen enkel probleem. U deelt dit dan gewoon aan mij mee. Er zijn **geen foute antwoorden**.
- Het volledige interview zal mits u toestemming worden opgenomen. Dit is enkel voor de verdere verwerking van het interview. Hierbij garandeer ik dat de ingewonnen informatie in alle **vertrouwelijkheid** zal worden verwerkt. Verder wil ik ook meegeven dat dit interview anoniem behandeld zal worden.
- Indien u na het gesprek vragen of opmerkingen heeft, kan u mij steeds contacteren via mijn e-mailadres of op mijn gsm. Tijdens het gesprek sta ik ook open voor vragen of opmerkingen.
- Na deze informatie ziet u het nog altijd zitten om deel te nemen aan dit interview? Bent u akkoord dat ik het interview opneem?
- Tot slot wil ik u reeds **bedanken** voor uw deelname aan dit interview.
- Geen foute antwoorden mogelijk!
- Comfortabele situatie? = GO
- Drop – off

Inleiding

- Methode van het genogram introduceren (**ook uitleggen!**): starten vanuit haar situatie!!
- Teken:

Gezinssysteem van de moeder (haar ouders, haar kinderen)

Informeren naar belangrijke andere spelers (tantes, nonkels, schoonouders, partner...)

Gezinssysteem van de vader

Datum van de scheiding (jaartal) => *Bij heel verhaal*: korte levenslijn onderaan bijteken en

goed doorvragen!!!

(aanloop, oorzaak, verloop, vervolg, beleving, wat was belangrijk?)

- Thema's introduceren:
 - Verblijfsregeling
 - Haar relatie met de kinderen
 - Nieuwe partner

Transitie

- *Huidige relatie* met de biologische vader: hoe verloopt contact?
 - Voor de kinderen?
 - Voor de moeder?
- De komst van de stiefmoeder: de mededeling: wie, wat, waar, wanneer?

Sleutelvragen

- Doel: kern van de studie: het beantwoorden van de onderzoeksvragen; welke beeldvorming rond de stiefmoeder!
- Biologische vader en de nieuwe relatie:
 - Hoelang
 - Hoe te weten gekomen
 - Verhaal van de kinderen: hoe omgang

De stiefmoeder:

- Wat is een stiefmoeder? laat definiëren.
 - Is er een verschil met moeder zijn?
- Welke taken opnemen?
 - Wat wel/wat niet? => verfijnen wat het (gevoelsmatige) verschil tussen (???) en (???)
Nuanceren. Het ene heeft duidelijk niet dezelfde 'waarde' als het andere....
 - Hoe komt dat? (Wat zijn de motivaties!!)
 - Mag ze meer doen?
 - Overleg over nodig?
 - Indien respondent stiefmoeder: wat doet zij?
 - Is dat anders dan wat de stiefmoeder van haar kinderen mag doen?
 - Enkele situaties: Kledij kopen, was doen, vertrouwenspersoon, schoolaangelegenheden, straffen

Besluit

- Informeren nog belangrijke thema's zijn die voor de respondent aan bod moeten komen in verband met het onderwerp
- Voorstel tot samenvatten (dan vervolgens samenvatten) + bevestiging vragen!
- Indruk bevragen: moeilijk thema? 'sterk hoor'
- Wat was lastig? Vergeet niet: ook positieve dingen.. (benoemen). => niet vergeten!!!
- Benadrukken: mag opnieuw contact opnemen. Geen schade!
- Verdere verwerking van de data!!

7.6. Semi – gestructureerde vragenlijst ronde 2

1. Genogram

- Globaal verkennen hoe de situatie in elkaar zit; weten waar interessante thema's zitten
- Aanwezigheid van stiefkinderen, komen en gaan van stiefouder, verblijfsregeling & verandering

2. Tijdsdimensie

2.1. Voor de scheiding

- Hoe organiseerden jullie de opvoeding voor de scheiding?
 - Wie deed wat en waarom?
 - Hoe pakten jullie het aan qua afspraken?
 - Wat was jullie visie op opvoeden?
 - Stonden jullie op één lijn?

2.2. Moment van de scheiding

- Jullie kozen voor de verblijfsregeling van
 - Waarom kozen jullie voor
 - Wie of wat was daarin belangrijk voor jou?
 - Had je vertrouwen in de situatie?
 - Hoe voelde je daarbij?
 - Hoe loopt het?
 - Is het ooit veranderd?
 - Hoe komt het dat het veranderd is?
 - Wie of wat is daarvoor verantwoordelijk?

2.3. Na de scheiding

- Hoe organiseerden jullie de opvoeding dan?
 - Hoe loopt de communicatie?
 - Wie doet wat en waarom?
 - Hoe verloopt het contact? (tussen alle partijen?)
 - Hoe pakken jullie het aan qua afspraken?
- De komst van de stiefmoeder: wat ging er door je heen? (eerste indruk)
 - Wat is het verhaal van de kinderen?
 - Hoe heb je daar vertrouwen in gekregen?
 - Hoe zie je de rol van de stiefmoeder?
 - Wat is een stiefmoeder?
 - Wat mag de stiefmoeder doen? (welke dingen wel of niet?)

- Waarom wel of niet? (moet ze meer of minder doen?) NUANCEREN
 - Wat doe je als de stiefmoeder iets doet dat je liever niet wil?
 - Voorbeelden: wat met; kapper, kleren, straf, school...
 - Indien 'ze mag alles': Dus de stiefmoeder van jouw kinderen mag alles doen met jouw kinderen dat jou zou doen met je kinderen?
- Als het echt goed loopt: Ken je gezinnen waar het echt niet goed loopt?
 - Wat doen ze daar mis? Kan je daar over vertellen hoe het verschilt van jullie aanpak?

7.7. Codeboom

1. Taken binnen het gezin

1.1. Na de scheiding

1.1.1. Communicatie

- Ex – partner
- Tussen de moeder en de stiefmoeder

1.1.2. Komst van de stiefmoeder

1.1.3. Verblijfsregeling

- Moeilijke periode
- Verandering

1.1.4. Verschil ouder – stiefouder

- Behandeling stiefmoeder naar kinderen
- De grens voor de moeder
- Definitie stiefmoeder
- Moederidentiteit
 - Verschillen tussen man en vrouw

1.2. Voor de scheiding

2. Tevredenheid over zorg anderen

3. Visie kinderen

3.1. Over loyaliteit

4. Moeder als stiefmoeder

7.8. Overzicht respondenten toelaten zorg

Type	Naam	Meerwaarde	Oorzaak 2	Oorzaak 3	Oorzaak 4	3de partij: VADER	3de partij: KINDEREN	Verblijfsregeling
Laat zorg toe Partnerschap	Eline	pos	ex verlost			gatekeeper	zwijgen	week/week
	Megan	pos	ex verlost			afz. Vader	vertellen	elk 1
	Vaik	pos	centraal			afz. Vader	vertellen	week/week
	Axana	pos	onv info	zelf SM		afz. Vader	combi	14d/w*
	Katleen	pos	zelf SM			gatekeeper	vertellen	week/week
Beperken zorg Vijandschap	Caroline	neg	moederident			gn ideo	bescherm vertellen	week/week*
	Elke	neg	centraal			gn ideo	bescherm vertellen	14d/w*
	Hortensia	neg				afz. Vader	vertellen	14d/w*
	Kimberley	neg	moederident			afz. Vader	vertellen	week/week*
	Monica	neg				gn ideo	bescherm vertellen	week/week*
	Trees	neg	jaloerie			afz. Vader	vertellen	14d/w*
Laat zorg toe, mits advies Manager	Gerda	pos	moederident			oudersyst intact	te klein	week/week
	Marie José	pos	moederident			oudersyst intact	vertellen	week/week
	Marie Charlotte	pos	moederident	zelf SM		oudersyst intact	combi	week/week
	Rita	pos	moederident	zelf SM		oudersyst intact	vertellen	14d/w
	Sofie	pos	moederident			oudersyst intact	zwijgen	14d/w
Laat zorg toe, Onbekend	Hanne	?**	onv info	moederident	zelf SM	gatekeeper	combi	week/week
	Sonja	?**	onv info	zelf SM		oudersyst intact	zwijgen	week/week

* verblijfsregeling is doorheen de tijd veranderd

** vermoeden eerder negatieve evaluatie

7.9. Cd-rom transcripten, opnames, codering